

КЛАСИЦИ МЕЂУНАРОДНО-ПРАВНЕ ДОКТРИНЕ, 1933.

Садржај

Предговор

Увод. – Кратак преглед историје међународно-правних односа

I Период – Међународно-правни односи до Вестфалског мира 1648.

II Период – Међународно-правни односи од Вестфалског мира до Бечког Конгреса 1815. год.

III Период – Међународно-правни односи од Бечког Конгреса до оснивања Лиге народа 1919. године

Глава I. – Пре-гроцијевци

1. Франсоа Виторија
2. Доминико Сото
3. Франсоа Сварез
4. Алберик Гентилис

Глава II. – Хуго Гроциус

Глава III. – Пост-гроцијевци

1. Џон Селден
2. Ричард Зуч
3. Самуило Пуфендорф
4. Корнелиус Бинкерсхек
5. Христијан-Фридрих Фон-Волф
6. Емер де Вател
7. Георг-Фридрих де Мартенс

Сл. 34

117.57

**КЛАСИЦИ
МЕЂУНАРОДНО-ПРАВНЕ
ДОКТРИНЕ**

Од истога писца :

- La Participation aux bénéfices. Etude d'économie politique et sociale.* — Paris 1920.
- Главни Секретаријат Лиге Народа.* Посебан број загребачке „Вене Европе“ од 1-ог септембра 1925, посвећен Лиги Народа.
- Криза око састава Лигиног Савета.* „Летопис“ Матице Српске, за јули-август 1926.
- Лига Народа у 1926 година.* — „Летопис“ за мај 1927.
- Конференције мира у Хагу 1899 и 1907* }
Лига Народа. }
Мањини. }
Света столица и С. Х. С. }
Стални Суд Међународне Праваде. }
 чланци штампани у „Народној Енциклопедији С. Х. С.“ професора Станоја Станојевића.
- La composition du Conseil de la Société des Nations. Contribution à l'étude juridique de l'article 4 du Pacte de la Société des Nations et de la réforme réalisée par l'Assemblée en 1926.* — Lausanne, 1929.
- Кодификација међународног права.* — Прештампано из „Летописа“ Матице Српске, 1930.
- XI Скупштина Лиге Народа.* — „Летопис“, децембар 1930.
- Међународно-правни положај Папства и Латерански уговор од 11 фебруара 1929 године.* — Глас. Бил. Београд, 1930.
- Лига Народа.* Њен постанак, уређење и рад. — Поучник Српске Њекељеве Задруге, 1931. — Награђан Српски Краљевски Академија.
- La Yougoslavie et les engagements internationaux conclus sous les auspices de la Société des Nations.* „Annuaire de l'Association yougoslave de droit international“ 1931.
- Појам правних фикција и њихова примена у међународном праву.* Прештампано из „Архива за правне и друштвене науке“ 1931.
- Индивидуа као субјект међународног права.* — Прештампано из „Архива“ 1931.
- Судска функција у држави и у међународним односима.* Предавање одржано у Југословенском судијском удружењу. — Штампано у „Браничу“, мај 1932.
- Аристид Бријан.* — „Летопис“ Матице Српске, мај 1932.
- Балканска Правничка Недеља.* — „Сп. Бил. Гласник“, 16 августа 1932 год.
- La semaine juridique balcanique de Belgrade.* — „Revue générale de droit international public“, Paris, janvier-février 1933.
- Начело правне једнакости држава у међународној заједници.* — Приступно предавање одржано на Правном Факултету у Суботици. Штампано у „Архиву за правне и друштвене науке“, мај 1933.
- Вудро Вилсон.* — „Летопис“, мај 1933.
- О федерализму.* — Београд, 1933.

Др. БУРА ПОПОВИЋ

**КЛАСИЦИ
МЕЂУНАРОДНО-ПРАВНЕ
ДОКТРИНЕ**

ВИТОРИЈА • СОТО • СВАРЕЗ • ГЕНТНАНС • ГРОЦИУС •
СЕЛДЕН • ЗУЧ • ПУФЕНДОРФ • БИНКЕРСХЕК •
ВОЛОФ • ВАТЕЛ • МАРТЕНС

БЕОГРАД
ИЗДАВАЧКА КЊИЖАРА РАЈКОВИЋ
1933.

ШТАМПАРИЈА
ДРАГ. ГРЕГОРИЋА
Страховља Баја 75.

ПРЕДГОВОР.

Обичај је, а и сасвим логично, да уџбеници међународног права почињу са једним дужим или краћим историским делом у коме је изложен кратак преглед политичких догађаја и дипломатских односа, који претстављају извесну важност за међународно право и који су утицали на његов развистак мање или више непосредно. На неким универзитетима постоје посебне катедре за дипломатску историју и дипломатско право. Другде је само један део општег течаја о међународном праву посвећен историји дипломатских односа. Ово је, на пример, случај на Београдском универзитету, на коме наш уважени професор г. Милета Ст. Новаквић поклања један већи део својих предавања дипломатској историји. Код нас је ово у толико потребније, што ми у целој земљи немамо ни једну школу *Политичких наука*, као што имају Французи, Немци и други, па чак ни *отсек за Политичке науке* на правним факултетима, као што је то, на пример, случај на швајцарским универзитетима.

Много је ређи случај, да уџбеници међународног права садрже и историју доктрине, то јест анализу списа правних ауторитета и мишљења учених правних удружења. Обично се налази само дужа или краћа листа међународно-правних писаца са по неким биографским податком и насловима главнијих пишевих дела. Још је много ређе

исцрпно изложена историја начела на којима почива модерно међународно право. Ова је празнина донекле попуњена изврсним делом шtrasбуришког професора *Robert Redslob-a*, *Histoire des Grands principes du Droit des gens depuis l'antiquité jusqu'à la veille de la Grande guerre*. Paris, Rousseau 1923. У тој својој опширној монографији од близу шест стотина страна, писац је изложио историју четири основна начела, или, како он вели, максима међународног права: 1. обавезну снагу конвенција, 2. слободу државе, 3. једнакост, односно равноправност и 4. солидарност, односно начело на коме је заснована савремена међународна заједница оличена у Лиги Народа.

Код нас, у нашој сиромашној међународно-правној литератури, постоји у свему томе потпуна празнина. Осим поменутог течаја г. професора Новаковића, једног додатка пок. Миленка Веснића преводу Ривијеових „*Основа међународног права*“ (2 књиге, Београд, 1896), у коме је дваеста страна посвећено „Развитку науке о међународном праву“, и страна 156–158 у „*Данашњем дипломатском и консуларном праву*“ (Београд, 1898) Гл. Гершића, није ми ништа познато на нашем језику о историји међународно-правне доктрине. Можда постоји још какав рад заборављен у каквом часопису, али га ја нисам могао пронаћи, те бих био захвалан свакоме, ко би ми доставио што би о овоме знао.

Да бих ову празнину у нашој књижевности бар донекле попунио, износим пред читаоце један део мојих предавања, одржаних на Правном факултету у Суботици у току школске године 1932

—1933, под насловом „Класици међународно-правне доктрине“. Као многа школска предавања, тако ни ова нису самосталан рад. Она су рађена по познатим страним писцима: Бадевану (о Гроциусу), Селу (о Зучу), Бартелемну (о Виторији), итд., и по општим делима: *Fauchille, Traité de droit international public*, 4. vol.; *Nys, Порекло међународног права*, у Веснићевом преводу (1895); *Laurent, Histoire du droit des gens et des relations internationales* (18 vol., 1851—1770); *J. de Louter, Le droit international public positif* (2 vol. 1920., édition de la Dotation Carnegie pour la Paix internationale), I. L. Kluber, *Droit des gens moderne de l'Europe*, Paris 1861 (p. 419—468 и Додатак: *Bibliothèque choisie du droit des gens*); T. I. Lawrence, *Les principes du droit des gens*, (Carnegie 1920); *Wheaton, Histoire des progrès du droit des gens en Europe et en Amérique*; *Holtzendorff Introduction au droit des gens*; *Strupp, Urkunden zur Geschichte des Völkerrechts*, 1921.

За нашу дипломатску и политичку историју постоје многа дела, расправе и предавања г. г. професора Алексе Ивића, декана правног факултета у Суботици, Гргура Јакшића, професора Београдског правног факултета, професора Станоја Станојевића и других.

Главни пак извор за овај рад јесте колективно дело некадањих кандидата париске Агрегације, а сада већином професора права, које је, под вођством и са предговором професора париског универзитета А. Пилеа, штампано 1904 године, под насловом *Les Fondateurs du droit international*.

Моја је првобитна намера била да ово изврсно дело преведем на наш језик. Како је пак оно врло опширно (има близу 700 страна), то сам се за моја предавања морао ограничити на један краћи извод. Све пак што се у овоме раду налази није узето из тога дела, него има личних додатака и примедба. Хоћу тиме да кажем да за све ово не пада одговорност само на друге. Поред тога и сам ће читалац запазити да је на многим местима реч о догађајима и појединостима који су постериорни години издања *Fondateurs*-а, 1904.

Надам се да ми се неће замерити што пред нашу читалачку публику износим у овако несавршеном облику оно што већ давно постоји у другим земљама и на другим језицима. Што ме је поглавито побудило да то учиним јесте интерес који сам у последње време приметио да се и код нас буди за међународно право. Број докторских дисертација из овога домена сваке године расте. Међународно право као да са 20 веком улази у свој „златни век.“ Кодификација међународног права, коју је предузела пре девет година Лига Народа, није направила велики напредак, али је показала пут којим ваља ићи. Како је лепо рекао Веснић у предговору српског издања Нис-овог „*Порекла међународној праву*“: „Ни код једне друге науке није за разумевање јој у толикој мери потребно изучавање њене историје, као што је то случај баш с Међународним Правом. То извесно долази с једне стране од саме природе предмета којим се наша наука бави, а с друге од њене младости.“

Следујући овом мудрој савету, ја сам у својој књизи изнео биографију и анализу и карактеристи-

ку дела оних писаца који се данас с правом могу назвати класицима међународно-правне доктрине. Ових дванаест канониста, филозофа и правника јесу нека врста дванаест *ајостола међународној праву*. Познавање њиховог живота и рада, односно метода и идеја, јесте данас неопходно потребно за разумевање даљег развоја међународног права, за које никада не треба заборавити да се развило из онога што су његови оснивачи назвали *природним правом*, а коме као да се данас савремени писци постепено враћају. Ја их нисам ставио по њиховој важности, то јест по утицају који су играли у развоју међународно-правне доктрине, него по хронолошком реду њиховог рођења, груписујући их у три главе, око Гроциуса као централне фигуре, на пре-гроцијевце и пост-гроцијевце.

Сматрао сам пак за корисно да у *Уводу* изложим кратак преглед историје дипломатских односа и школа које су владале или и данас владају у међународно-правној доктрини. На крају Увода сам ставио једну листу главнијих писаца, онакву каква се налази у Фошиљевом делу о *Међународном праву*. Да још додам да Карнегијев фонд у Паризу већ десетак година издаје дела класика наше науке и да је то данас један од најбољих и најкритичнијих извора за студију оснивача међународног права.

Нека ми најзад буде дозвољено да ову књигу посветим мојим драгим и ревностним слушаоцима суботичког Правног факултета због којих је она и угледала света.

Београд, марта 1933

Б. П.

УВОД.

Кратак преглед историје међународног правних односа.

„Историја међународног права, вели Nys у своме „Пореклу међународног права“, могла би обухватити историју читавог човечанства“. „Теориски, вели Фошил, међународно је право старо исто онолико колико и државе“. По овоме, скорој преминулом француском писцу, међународно право није могло постојати пре него што је било бар две државе на земљиној кугли. Ово је мишљење тачно, ако се усвоји смисао, који и ми дајемо овом изразу *међународно право*, изразу који датира од Јеремије Бентама, то јест да је оно једно право искључиво односа између држава, дакле једно *међудржавно право*. Овако схваћено међународно или међудржавно право не може постојати тамо где нема бар две државе у сталним међусобним односима, ратним или мирнодопским.

Међународно се право и почело развијати право као ратно право. Стари су народи раније и чешће долазили у ратне, него у трговачке односе. Стога се у анализама међународних односа на првом месту јавила потреба да се регулишу баш ти ратни односи, то јест да се објава рата и његово вођење подвргну под нека међународно-правна правила. Одатле код старих Јелина правило да се по-

сле битке дозволи сарана погинулих, која је постала права међународно-правна обавеза са извесним истина верским карактером. Одатле код Римљана једно посебно право *ius fetiale* или *feciale*, које су вршили нарочити свештеници, *fratres fetiales*. Тек доцније је под међународно-правна правила дошло регулисање амбасаде, дуго времена оличено у латинском изразу *sancti habentur legati*. Прави пак дипломатско-правни односи, који су само један део међународно-правних односа, датирају тек из Средњег Века. Почетак им је у Италији. У Венецији, у 13 веку, дипломатски су односи подвргнути утврђеним правним регулама. Из тога су доба сталне амбасаде, које су замениле изасланике *ad hoc* долле једино употребљаване у дипломатским односима Старог Века. *Nys* нарочито подвлачи заслугу дипломатије за развитак међународно-правних односа.

Интернационалисте деле историју међународних односа у неколико периода. Француски писци је обично деле у пет епоха (*sic Fauchille*): 1. на Стари Век до пада Римске царевине; 2. од пада Римске царевине 476 године до Вестфалског мира 1648; 3. од Вестфалских уговора до Француске Револуције 1789; 4. од Француске Револуције до Бечког Конгреса 1815, дакле Наполеоново доба; и 5. од 1815 до данас.

Неки немачки писци (*sic Franz von Liszt*) деле историју међународно-правних односа у шест периода: 1. до 1648, 2. до 1814–15, 3. до Париског Конгреса 1858, 4. до Берлинског Конгреса 1878, 5. до почетка двадесетог века 1900, и 6. до данас, односно до изласка његовог дела из штампе, то јест до 1913. Има писаца који иду још даље и чине

поделу на седам периода. Нама пак изгледа боља подела на три периода: 1. до 1648, 2. од тада па до Бечког Конгреса, и 3. од 1815 до светског рата 1914. Овоме би пак требало додати једну четврту епоху најновијег доба, од 1919 године, то јест од Версајског уговора о миру и оснивања до сада највеће познате међународне конфедерације, Лиге Народа, коју код нас многи писци погрешно зову Друштвом Народа, велимо погрешно, јер је *друштво* приватно-праван појам који претпоставља лукративан циљ заједнице, док се овде тиче једне међународне јавно-правне организације, без лукративног циља, а са конфедеративним правним обележјем.

Ми ћемо дакле поделити овај наш кратак историјски преглед међународно-правних односа на три периода: 1. до Вестфалског мира 1648; 2. до Бечког Конгреса 1815, и 3. од тада па до оснивања Лиге Народа 1919 године.

I Период. — Међународно-правни односи до
Вестфалског Мира 1648 године. —

Многи писци оспоравају да је код старих народа постојало међународно право. Стари се век одликује усамљеношћу народа. Са изузетком неколико трговачких и поморских народа, као што су то били Феничани, остали су народи улазили у међусобне односе махом само путем силе, односно ратова. Сваки је народ у својим суседима, ближим или даљим, видео само непријатеља кога треба победити и покорити, да то он не би учинио са њим самим. То је доба чувених ратова истребљивања између Грка и Персијанаца, између Римљана и Картагинаца, да поменемо само ова два свима добро позната примера из опште историје. Изузетак чине доста развијени трговачки односи између Феничана и Египћана. Феничани су нам оставили своје поморско право чија начела и данас у многим служе као основ садањег поморског права.

Тешко је замислити да је међународно право могло постојати у таквом стању ствари. Па ипак се већ тада назире доста јасно некоје установе које би се могле уврстити у међународно-правне односе. Од међународних усанова код старих Грка се помињу *азилија*, то јест право уточишта, *изополигија*, ограничено право грађанства које се странцима давало уговором, и *протезенија*, то јест званична заштита коју је држава давала странцима са којима је била, она или њени држављани, у трговач-

ким везама. *Симахијама* су се звале полу-офанзивне лиге између грчких државица. Ове су лиге нарочито практиковане у петом веку пре Христа; у њима је често долазило до хегемоније једног од савезника над другима. Ван Лутер правилно налази да се у свима овим установама тиче једног међународно-правног начела, али у границама једног и истог народа. Странац је увек мање или више био за Јелине непријатељ и варварин.

Грци су међу собом упражњавали и арбитражу, неповредност изасланика, неутрализацију неких места, давање таоца, право азила, право саране на бојном пољу, итд. У демократској Атини (Спарта је била аристократски уређена) више се развило међународно *приватно* право, јер су Атинјани радије од осталих Грка примали странце. Снага Атине се заснивала на њеним трговачким и поморским везама, а то је изискивало тешку пезу са страним народима. Због тога су и изотелија, метекство и прогзенија међународно-правне установе које су се развиле баш код Атињана.

Најважнија је пак код Грка међународно-правна усанова позната под именом *амфикционија*. Амфикциониска већа су имала законодавну власт у *кривичним* и *административним* стварима у циљу у коме су била основана од стране државица, то јест у циљу заштите храмова и светих места. Најпознатији је Делфиски амфикциониски савет који је имао за дужност да брани и чува Делфиски Храм у коме су се чинила чувена пророчанства, која су ионајнешће била тако нејасно и двосмислено *саопшћена*, да је увек изгледало да су имала право, *ма* какав био исход догађаја о којима се тражило

предсказање. Делфиски савет је био састављен од дванаест чланова од којих је сваки располагао са два гласа. Њихова је надлежност била духовног и световног карактера. Они су имали за задатак да мотре на удружене државе да ли испуњавају своје дужности према храму и између себе, да ли, на пример, не руше градове и акведукте, да ли дозвољавају сахрањивање мртвих, итд. У случају неизвршења обавеза, савет је могао да изрекне најстрожију казну духовну и световну.

Код Римљана се формирало *фецијално право*. Вршење овога права, односно извесних верско-правних обреда, припадало је, као што смо већ рекли, једном нарочитом реду свештеничком, *fratres religiosi*. Ови су имали за дужност да код народа, са којим Рим намерава да зарати, изврше једну врсту дипломатске мисије, да му саопште жалбе и захтеве Рима и да му објаве свечано рат, ако овај не би прихватио римски ултиматум. Римско фецијално право је производ урођеног формализма римскога народа. У њему пак има доста и старим народима урођеног верског сујеверја, да ће рат испасти повољно само ако се поступило по правилима богова. Из те пак чињенице, да су фецијали били свештена лица, развило се, као природна последица, правило о њиховој неприкосновености, правило које се с временом претворило у данашњу међународно-правну фикцију *екстериторијалности* и дипломатског имунитета. По схватању Римљана од фецијалног је церемонијала зависило да ли је рат *bellum iustum et pius*. За њих су у главном постојала четири оправдана повода за рат: „најеада римске територије од стране неког страног народа, по-

преда правила о посланичкој неповредности, одметање испод римског врховног господарства, и пристајање уз непријатеља Рима”. Уопште узевши Римљани су знали за три врсте односа са иностранством: за *ратне*, за *савезне* и за *мирнодопске*. Савезни су се односи у главном делили на *foedera aequa*, у коме је савезник стављан на ступањ равноправности, и на *foedera iniqua*, који су се у ствари сводили на врсту васалства према Риму.

То је мање више све што су Римљани имали од међународно-правних установа. Јер се њихово *ius gentium* никако не може схватити као међународно право у данашњем смислу речи. Оно је било једно *приватно* право. И у Риму је међународно *приватно* право било веома развијено, нарочито у поређењу са међународним *јавним* правом.

Постанак Хришћанства није остао без дубоког утицаја на међународне односе. До Константиновог признања званичног карактера хришћанској вери, црква је била проповедник братства, мира и љубави и осуђивала је свако прибегавање сили и оружју, као што то обично бива са сваким покретом, било верским, било социјалним, било политичким, који не располаже силом. Али када је Хришћанство постало државна вера, оно је напустило своје првобитно становиште и почело је да дозвољава ратове и да више не одвраћа верне од војне службе и од убијања ближњих. То је природан развитак свакога покрета, да своја начела прилагођава према томе да ли друштвена или државна власт припада њему или неком другом. Први писци на међународно-правном пољу били су теолози и канонници, и расправљали су баш о том пи-

тању оправданости ратова, као што ћемо то видети у списима Виторије, Свареза и других.

Са уласком у Средњи Век, међународни се односи у неколико мењају. Средњи је Век доба грубе силе, доба права јачега, права песнице, *Faustrecht-a*, како vele Немци. Њега нарочито карактерише безброј ратова унутрашњих и спољашњих између држава и између васала и сизерена. То је доба феудалне раскомаданости. Из тога се хаоса издваја католичка црква, она успева да спроведе централистичку организацију, која јој даје невероватну снагу. На међународно-правном пољу Папство игра важну политичку улогу посредника, медијатора између владалаца. Католички су концили, сабори, прави међународни конгреси на којима, узимају учешће краљеви и принчеви. Вера везује народе, а њихове владаоце постепено подчињава папској власти. Папство постаје велика сила. Оно тежи ка универзалној супремацији света. Поред папине духовне власти створена је његова световна сила. Тада се под папиним духовним вођством воде крвави ратови између хришћанства и ислама, који такође тежи да постане универсална вера и тиме долази у сукоб са католичанством. „Коран триумфује на истоку, Свето Писмо на западу.“ Крсташки ратови, који из тога конфликта истичу, стварају ближе односе и познавање између хришћанских народа. Ови пак ратови дају полета трговачким односима, што има за последицу развитак, установе конзула и конзулата.

Оно што се у то доба највише испречује развоју међународног права, није само апсолутизам

мапства, које жели да влада светом, него и чињеница да још не постоји појам суверене и независне државе. У феудалној је држави живот унутрашњи, а не спољашњи. А унутрашњи живот у феудалној држави стално дегенерише у борбу између разних центрифугалних сила, што је имало за неизбежну последицу општу раскомаданост и расцепаност.

У 15 веку проналазак Америке поставља важне међународно-правне проблеме, као слободу мора, првенство проналазача, то јест открића нових земаља, ропство, итд. Две највеће силе тога доба, Шпанија и Португалија, долазе у међусобан сукоб. Оне примају арбитражу моћног папе Александра VI, који у својој чувеној були од 14 маја 1493, дели свет на два дела, од којих један додељује Шпанији, а други Португалији.

Ускоро затим настаје *Реформа* и крвава борба између католичанства и протестантизма, која је проузроковала тридесето-годишњи рат. Из тога доба датирају две важне новине у међународном праву: укидање приватних ратова, који су са двобојима били бич Средњег Века, и установа сталних амбасада са потребном међународно-правном заштитом њене функције, која знатно доприноси даљем развоју међународних односа и права. Да поменемо још значајну улогу коју су у Средњем Веку играле репресалије, и покушаје помирења између зараћених страна под видом *Божеј примирја*.

То доба даје дела Виторије, Сотоа, Свареза, Ајале, Гентилиса, Гроциуса и других, са којима ћемо се доцније ближе упознати.

II Период. — Међународно-правни односи од Вестфалског мира 1648 до Бечког Конгреса 1815. —

Тридесетогодишњи је рат, који је вођен против католичке цркве, завршен Вестфалским уговорним закљученим 24 октобра 1648, после трогодишњих преговора вођених у Минстеру и Оснабрику. Од њих датира нова епоха у развоју међународног права. Може се рећи да модерно међународно право са њима и почиње да постоји. Ови уговори постављају начело *Политичке равнотеже*, које је у Европи све до данас владало и било повод за многе ратове.

Главне одредбе ових уговора се односе: 1. на односе између католичке цркве и протестантизма, који бивају уређени према стању које је постојало између њих на дан 1 јануара 1624, што значи да се овим уговорима потврђује отцепљење протестантске цркве и прокламује начело *cuius regio eius et religio*; 2) 355 држава у саставу Немачке царевине (150 латинских држава, 123 црквених и 62 слободна града) беху проглашене независним; 3. Швајцарска република и Низоземска беху такође признате за независне; и 4. Француска је добила Елзас, а Шведска највећи део Померанске и неке немачке градове.

На рушевинама феудализма саграђена је апсолутистичка монархија. Држава постаје патримонија владоочева. „Држава сам ја,” рекао је Луј XIV „L'Etat c'est moi”. Династички интереси и владочева воља чине закон. Француска у то доба игра глав-

ну улогу у концерту сила и у међународној политици. Луј XIV је велики дипломата. Он поред тога располаже и са најбољом сувоzemном војском и великом флотом. Његов војсковођа је Тирен, адмирал Жан Барт. 1681 он издаје своју велику „Ордонанцу о морини”, која сачињава једну врсту законика поморског права.

То је и доба рата око шпанског наследства, који се завршио Утрехтским уговором 1713. Белгија, Миланска област и Напуљ бивају одузети од Шпаније и дати Аустрији. Енглеска револуција 1688 би санкционисана овим уговором и енглески престо загарантован Хановерањској династији. После чега настаде период од 25 година мира. Шведска дефинитивно ишчезава са европске позорнице као велика сила и запада у унутрашње размирице. 1701 Бранденбушки електор постаје пруским краљем. Русија се помала на виду као нова сила. Она пак тек 1721 бива призната за велику силу. 1784 закључен је мир у Aix-la-Chapelle. 1756 избија седмогодишњи рат, који се завршава 1763, а који је вођен између Аустрије, Немачке, Саксонске, Француске и Русије с једне стране, и Пруске и Енглеске са друге стране. Фридрих II за мало није изгубио престо. Спасла га је изненадна смрт руске царице Јелисавете. Шпанија, Холандија и Шведска падају у току овога периода на ранг секундарних сила, а Пруска и Русија долазе у први ред покрај Француске. У то доба падају и три поделе Пољске 1772, 1793, и 1795 између Аустрије, Пруске и Русије. 1774—1776 отцепљује се од Енглеске Северна Америка и проглашује независност Сједињених Северо-Америчких Држава.

Главни политички принцип, који у то доба влада, јесте принцип равнотеже сила у Европи, због кога се воде многи ратови. Овај је принцип из основа уздрман француском револуцијом и Наполеоновим ратовима, који су испунили најлепше стране француске историје и овенчали славом француски народ. Када је реч о Наполеону ваља нарочито истаћи оно епохално дело које је под његовим режимом остварено на правном пољу: кодификацију француског интерног законодавства, грађанског, трговачког, кривичног.

Француска револуција уноси у вођење ратова једну значајну измену, која има и својих правних последица. Дотле су ратови вођени поглавито помоћу најамника, плаћених професионалних војника, који су често били странци и који су ишли да се борију за онога ко им више плати. У томе су Швајцарци по својој издржљивости и верности достигли нарочиту репутацију. Позната је швајцарска гарда Луја XVI, која је француском краљу остала верна и онда када су га француске трупе издале, а позната је и Папина швајцарска гарда, која и данас постоји и носи средњевековну униформу и оружје. Такве су пак војске биле бројно мале, јер су биле врло скупе. Сваки се војник чувао као економска вредност за свога шефа. Ратови су се сводили на дуге и компликоване опсаде утврђених градова. О овоме је писао врло занимљиве историјске студије италијански историчар Гуљелмо Фереро.

Француска револуција ствара у томе правцу револуцију, као и у многим другим стварима. Од плаћене, војска постаје националном. Уводи се војна обавеза, конскрипција, којом се мобилишу све

живе националне снаге. Овај велики извор народне енергије дозволио је Наполеону Бонапарти да француске границе прошири до максимума, пружи му је могућност да ратује у Египту и Сирији, у Немачкој, Италији и Русији, да покори готово целу Европу, а све то под заставом слободе и једнакости народа. Презасићен свима славама и почастима које живот може да пружи, Наполеон је пао, пошто се од обичног каплара уздигао на царски престо, који је он сам својим генијем и створио. Његов најбољи биограф, Немац Емил Лудвиг, тако објашњава Наполеонову епopeју и његов трагичан завршетак на острву Светој Јелени.

На међународном пољу овога доба ваља поменути Наполеонову меру континенталне блокаде, која је била управљена противу Енглеске, тог највећег Наполеоновог непријатеља.

Из почетка ове друге периоде јесу писци славних имена: Барберак, Бурламаки, Бинкерсхек, Мартенс, Пуфендорф, Селден, Вател, Волф, Зуч и други. Они поглавито расправљају питања слободе мора, слободе трговине, права неутралаца, ратно кријумчарење, блокаде, интервенције, конфискације итд.

III Период. — Међународно-правни односи од Бечког Конгреса 1815 до оснивања Лиге Народа 1919 године.

Бечки Конгрес, прекинут једно време повратком Наполеоновим са острва Елбе у Француску, имао је за задатак да ликвидира Наполеонову епоху. Он је трајао од 18 новембра 1814 до 9 јуна 1815. Он враћа Француску у старе границе од 1792 године. Подела Пољске је потврђена. Немачке се државе удружују у Германску Конфедерацију којом управља једна дијета. Белгија и Холандија бивају уједињене у Краљевину Низоземску да послуже као брана евентуалној француској експанзији. Енглеска узима велики број страних колонија. Да би Француску обуздале, Аустрија, Пруски и Русија стварају *Свету Алијанцију* 26 септембра 1815. Овај је уговор важан стога што се њиме признаје право мешања у интерна питања држава у случају да дође до опасности по мир у Европи. У ствари право интервенције је признато зато да би се спречили револуционарни покрети. 1818 створена је у Екс-ла-Шапели *Пентархија* у циљу одржања мира и политичког режима у Европи.

Србија и Грчка се у то доба отцепљују од Турске, а јужно-америчке колоније од Шпаније. 1823 претседник Сједињених Америчких Држава Монро чини своју декларацију познату под именом *Монроеве доктрине*, која искључује свако право на мешање европских сила у америчка питања. 1830 Белгија се одваја од Холандије и бива огла-

шена стално неутралном. Познато је већ да је Немачка белгиску неутралност покрила 1914 године, под изговором да су међународни уговори „крпе без вредности“, према речима њеног тадањег канцелара Бетмана-Холвега.

1856 састаје се *Париски конгрес* да ликвидира последице Кримског рата. Турска се уводи у ред европских држава, али са режимом капитулација. Црно море бива неутралисано. Дарданели су у будуће затворени за ратне бродове. Поред закључења мира између Француске и Енглеске с једне стране и Русије са друге, Париски је Конгрес значајан за међународно поморско право због своје Декларације од 16 априла 1856, којом се: 1. забрањује једна врста званичног гусарства, позната под именом *la course*; 2. прокламује начело да застава брода заштићује непријатељску робу, осим у случајевима ратног кријумчарења; 3. неутрална се роба не може узаптити на непријатељским бродовима, осим ратног кријумчарења; и 4. да би блокада била обавезна за неутралне државе мора да буде *ефективна*, то јест одржавана са довољним поморским снагама државе која блокира пристаниште. У ово време спада и уједињење Италије.

Заслугом Швајцарца Динана, 1864 усваја се у Женеви конвенција о међународној установи Црвеног крста.

1859 Пентархија је, пријемом Италије, претворена у *Хексархију*. 1871, после рата са Француском, створена је Немачка Царевина. Италија се користила овим ратом да заузме Рим и уништи дотле постојећу Папску државу, чиме је отворено фамозно *Римско питање*, које је решено Латеранским угово-

рима од 11 фебруара 1929 (в. о овоме нашу расправу „Међународно-правни положај Папства и Латерански уговори“, Геца Кон, 1930). 1878, на Берлинском Конгресу, Србија, Црна Гора и Румунија добијају независност, а Босна и Херцеговина бивају стављене под управу Аустро-Угарске монархије. Берлински Конгрес спречава руску политику стварања на Балкану велике Сан-Стефанске Бугарске. Он регулише и режим Дунава и допуњује тиме статут међународних река усвојен на Париском Конгресу.

7 октобра 1879 закључен је у Бечу на пет година савез између Немачке и Аустро-Угарске, коме је 1882 приступила и Италија, и тако је створена *Тројна Алијанција*, тројни савез. 1891 Француска и Русија закључују савез, коме се 1907 придружује Енглеска и тиме се, према Тројној Алијанцији, противставља *Тројна Антанта* (*споразум*), која има да одржи равнотежу сила у Европи. Ова је равнотежа поремећена 1914 године светским ратом.

Ми у овој хроници 19 века прескачемо многе догађаје од историског значаја на којима би се требало задржати, али чији опис излази из оквира који смо себи овим радом поставили. Ипак ћемо се дуже задржати на једном догађају од капиталног значаја за развитак међународних односа и права крајем 19 и почетком 20 века, на *Хашким Конференцијама Мира*, одржаним 1899 и 1907.

Главни разлог за сазивање ових конференција је почивао у двострукој жељи да се учини крај претераним наоружањима, која су крајем 19 века достигла огромне размере и гутала милијарде, и да се,

с друге стране, организује решавање међународних спорова мирним путем арбитраже, посредовања, међународним анкетним комисијама, итд. У томе је циљу руски цар Никола II сазвао 1899 године, преко свога министра Муравјева, *Прву Конференцију Мира у Хаџу*.

Конференција се састала 18 маја 1899 и радила је до 29 јула исте године. Двадесет и шест држава је узело учешћа у раду Конференције: Немачка, Аустро-Угарска, Белгија, Кина, Данска, Шпанија, Сједињене Америчке Државе, Мексико, Француска, Велика Британија и Ирска, Грчка, Италија, Јапан, Луксембург, Црна Гора, Холандија, Персија, Португалија, Румунија, Русија, Србија, Сијам, Шведска и Норвешка (које су до 20 октобра 1905 биле везане реалном унијом), Швајцарска, Турска и Бугарска. По овоме су алфбичном реду државе биле званично поређане на Конференцији. Само је Бугарска, као васална држава, дошла на крају, после свога сизерена, Турске. Црну је Гору претстављала руска делегација. Србију су заступали: тадањи посланик у Лондону Чедомиљ Мијатовић, посланик на Цетињу пуковник Машин и, као помоћник делегата, Др. Воја Вељковић, професор права на тадањој београдској Великој Школи. Због противљења Италије, Папа није био зват на Конференцију. За претседника је изабран руски први делегат Стаал, амбасадор у Лондону.

Конференција је била поделила свој рад у три комисије. Прва је имала да се бави ограничењем наоружања и војних издатака. Претседник је био Белијанац Бернарт. Србију је у њој заступао пуковник Машин. Друга је комисија имала за зада-

датак да пропише ратне законе. Њој је председавао руски правник Ш. де Мартенс. Србију су претстављали Чедо Мијатовић и Воја Вељковић. Најзад, трећа је комисија имала да изучи проблем решавања међународних спорова мирним путем. Претседник је ове комисије био француски делегат Леон Буржоа, а наши делегати Ч. Мијатовић и В. Вељковић. Комисије су се делиле у поткомисије.

После рада од два и по месеца, Конференција је једногласно усвојила три конвенције: 1. о решавању међународних спорова мирним путем (64 члан подељен у 4 одељка), 2. о законима и обичајима сувоzemног рата (60 чланова груписаних у 4 одељка), и 3. о примени начела Женевске Конвенције од 22 августа 1864 на поморске ратове (14 чланова); три декларације: првом се силе уговорнице одричу, у случају рата, бацања пројектила и експлозива са балона и других летилица; друга садржи забрану пројектила чија је једини циљ распрострањење загушљивих и отровних гасова, а трећа забрањује употребу такозваних думдум и сличних куршума; и неколико жеља: о потреби ревизије Женевске Конвенције од 1864, о правима и дужностима неутралних сила за време рата, о ограничењу војних буџета, војске и морнарице, о бомбардовању пристаништа и приморских места, итд.

Енглеска није потписала ни једну од горњих трију декларација, а Кина и Швајцарска нису потписале конвенцију о законима и обичајима сувоzemног рата. Србија их је све потписала и ратификовала 11 маја 1901. Суделовање наше делегације нарочито се испољило приликом дебате о установљењу међународних анкетних комисија. Њено је

гледисте било да се том мером ствара неједнакост између великих и малих држава, јер ове последње немају могућности да присиле велике силе да приме анкетну комисију, док је овима увек доста лако да малим државама наметну такве комисије. Вредно је поменути и изјаву Ч. Мијатовића да је Србија, жељна мира, смањила, од како је Конференција била сазвана, величину своје војне снаге за једну четвртину.

Главни се дело Прве Хашке Конференције састоји у Конвенцији од 29 јула 1899 о *Сталном арбитражном суду*. Овај је суд у ствари био само једна листа најпованијих личности за арбитраже у међународним споровима. Према одредбама конвенције, у случају спора, државе су дужне да утврде компромисним уговором личности које ће са те листе имати да суде њихов спор као арбитражи. Остављена је пак државама слобода да за арбитраже узму и личности изван листе. Поред суда установљен је и један Међународан Биро, са седиштем у Хагу, који је имао да служи као секретаријат суда, да чува архиву, отправља административне послове и да прима молбе за сазив суда. Биро се налазио под управом и надзором једног сталног административног Савета, који су састављали дипломатски претставници страних држава у Хагу, под председништвом холандског министра иностраних послова. Одлуке суда су биле обавезне за државе у спору и без права на жалбу другом каквом суду. Суд је овај функционисао у више прилика, од којих је можда најважнији спор између Француске и Немачке око војних бегунаца из француске страначке легије 1908 године.

Другу Хашку Конференцију такође је сазвао, на иницијативу председника Сједињених Америчких Држава, Рузвелта, руски цар Никола II. Четрдесет и четири држава је било заступљено овога пута: Немачка, Сједињене Америчке Државе, Аргентина, Аустро-Угарска, Белгија, Боливија, Бразилија, Бугарска (овога пута по азбучном реду), Чили, Кина, Колумбија, Куба, Данска, Сан Доминико, Екватор, Шпанија, Француска, Велика Британија, Грчка, Гватемала, Хаити, Италија, Јапан, Луксембург, Мексико, Црна Гора, Никарагуа, Норвешка, Панама, Парагвај, Холандија, Перу, Персија, Португалија, Румунија, Русија, Салвадор, Србија, Сијам, Шведска, Швајцарска, Турска, Уругвај и Венецуела. Само четири се државе нису одазвале позиву: Абисинија, Коста-Рика, Хондурас и Кореја. Као што се из листе види број учесника на Другој Конференцији био је јако порастао због суделовања јужно-америчких држава. Папа ни овога пута није био позван због одупирања Италије. Конференција је опет заседавала у Хагу, од 15 јуна до 18 октобра 1907. Претседавао је и овога пута Рус, амбасадор у Паризу Нелидов. Делегати Краљевине Србије су били: генерал Сава Грујић, председник Државног Савета, др. Милован Миловановић, посланик у Риму и члан Сталног Арбитражног Суда у Хагу, и М. Милићевић, посланик у Лондону и Хагу. Црну Гору је и овога пута заступала руска делегација.

Конференција је поделила свој посао на четири комисије. Прва се бавила арбитражом, анкетним комисијама и сличним питањима; председник је био Француз Леон Буржоа. Друга је имала

за предмет расправљања побољшање ратних закона и обичаја, а претседавао је Белгијанац Бернарт. Трећа се комисија бавила питањима поморског ратовања (бомбардовање пристаништа, режим ратних бродова у неутралним пристаништима, итд.); претседавао је Италијан Торниели. Четврта се такође бавила питањима која се односе на поморске ратове (преобраћање трговачких бродова у ратне, приватна својина на мору, кријумчарење, блокада, итд.); председник јој је био Рус де Мартенс. Комисије су биле подељене у поткомисије.

Као прва Конференција, тако се и ова друга имала да бави трима главним проблемима: ограничењем наоружања, обавезном арбитражом и неповредивошћу приватне својине у поморским ратовима. Резултати њеног рада су били: 13 конвенција, 1 декларација и 4 жеље. Конвенције су: 1. о мирном решавању међународних спорова, 2. о ограничењу употребе силе за наплату дуга; 3. о отварању непријатељстава; 4. о законима и обичајима сувоземног рата; 5. о правима и дужностима неутралних држава и лица у сувоземном рату; 6. о режиму непријатељских трговачких бродова у почетку непријатељстава; 7. о преобраћању трговачких бродова у ратне; 8. о постављању аутоматских подморских мина; 9. о бомбардовању у поморском рату; 10. о примени начела Женевске Конвенције на поморске ратове; 11. о употреби права заплена у поморском рату; 12. о стварању међународног суда о заплена бродова; и 13. о правима и дужностима неутралних сила у случају поморског рата.

Декларација има за предмет забрану бацања пројектила и експлозива са балона. Ова је декларација требало да буде у важности до завршетка треће конференције која се, по израженој жељи, имала да састане 1915 године, али се због рата није могла одржати. Декларацију су одбиле да усвоје: Немачка, Француска, Италија, Јапан, Русија итд., то јест све велике силе осим Енглеске и Аустро-Угарске.

Жеље су се односиле на установљење једног сталног Суда Арбитражне Правде, на трговачке и индустријске односе између становништва зараћених страна и неутралних држава, на положај странаца на територији зараћених сила, и на стављање расматрања о законима и обичајима поморског рата на дневни ред следеће конференције.

Успех Конференције је, по општем мишљењу, често доводило у питање држање немачке и аустро-угарске делегације. Немачка није хтела да пристане на обавезну арбитражу, тврдећи да је за ову прерано. Конвенције нису ратификовале: Бугарска, Италија, Црна Гора, Србија и Турска. Србија их је била потписала, али их доцније није ратификовала.

Рад наше делегације је оставио много више трага у записницима друге Конференције, него у актима прве. Нарочито је било често и корисно учешће Милована Миловановића у раду прве и четврте комисије. Он је био један од подпредседника четврте комисије. Миловановић је нарочито учествовао у дебати о обавезној арбитражи.

За време рата 1914—1918 године Хашке Конвенције нису биле поштоване. По мишљењу пари-

ског професора Пилеа, оне нису биле ни обавезне, јер их нису ратификовале све зараћене државе, па према томе оне нису могле важити ни за једну од њих. Ми само помињемо ово мишљење угледног француског правника.

Ма да Хашке Конференције нису успеле нити да ограниче наоружања, нити да успоставе обавезно регулисање међународних спорова путем арбитраже, нити најзад да спрече рат, који је ускоро после њих избио, ипак се оне могу сматрати за један од најважнијих догађаја у историји међународно-правних односа 19 века. Оне претстављају један крупан корак у напред ка организовању међународног живота. Из тога смо разлога и посветили већу пажњу овом значајном догађају Хашких Конференција Мира.

За рад друге Хашке Конференције везује се *Лондонска Поморска Конференција*, која се, сходно члану 7 Хашке Конвенције од 18 октобра 1907, о установљењу међународног суда о заплету бродова, састала у том циљу 4 децембра 1908 у Лондону. На њој је било претстављено осам највећих поморских сила (Немачка, Аустро-Угарска, Вели-Британија, Француска, Јапан, Русија, Италија, Сједињене Америчке Државе) и две мање државе (Шпанија и Холандија), свега је дакле десет држава учествовало у раду Лондонске Конференције. Ова је заседавала до 26 фебруара 1909, када је донела Декларацију о праву поморског рата, која допуњује Декларацију од 16 априла 1856 о истом предмету. Лондонска декларација регулише блокаду, питање кријумчарења, плаћање оштете, промену заставе, итд. Она пак није ступила у важност, јер је нису

ратификовале Енглеска и Француска. Ове су је пак државе у почетку рата 1914—18 неко време примењивале. Према томе Међународан суд о заплћењу бродова није био остварен.

Оно што нарочито карактерише 19 и почетак 20 века јесте све већи број међународних конференција, све тешњи односи међународне солидарности, све већи осећај међународно-правне заједнице и међузависности свију народа и држава. У току овога периода највише су на дневном реду ова међународно-правна питања: начело народности, које је покренуо Манчини, право интервенције, заштита Хришћана у Турској и на истоку, неутралисање извесних држава и покрајина, протекторати, поморско право, кодификација ратног права, арбитража, међународно-правни положај Папства итд.

Догађаји који су од тада следовали спадају у историју наше генерације, која их је преживела, те су јој врло добро познати. Није дакле потребно да се на њима задржавамо. Да на завршетку овога историског увода додамо још неколико речи о међународно-правним школама. Међународно-правни писци се обично групишу у три главне школе: 1, школу природног права или философску школу; 2, позитивистичку или историско-практичну школу; и 3, еклектичку школу.

1. *Школа природног права* је најстарија. Њој припадају први писци на нашој науци. Она је покушала да науку подигне на апстрактним принципима, на философским начелима излученим из саме човечије природе и из његовог разума. Она је постала под утицајем философског рационализма. За присталице ове школе, вели Фошиљ, право је непромењиво,

јер истиче из нагона друштвености који је у човеку природом урођен. По њој постоји једно право ма над свега осталог, право које ни човек не може да мења својом вољом, јер оно има надчовечански, божански извор. Најистакнутији претставници ове школе су били: Пуфендорф, његов ученик Томазиус, Барберак, Бурламаки, Хејнециус, Рејневал.

2. *Позитивистичка или историско-практична школа* признаје као искључиви извор међународног права обичаје и уговоре, односно она међународно-правна правила која је пракса признала као такве. Присталице ове школе оспоравају да природно право уопште постоји. Изнад суверености државе не може бити никаквог права, веле они. Само оно што су државе освештале у својим међусобним односима, само је то међународно право, јер ово има само један извор: изричну или прећутну вољу, пристанак држава чланица међународне заједнице. Овој су школи припадали Рашел, Мозер, Гаспар де Реал, Мабл и други.

3. *Еклектичка школа* сматра да философска школа одузима међународном праву сваки кредит у очима дипломата и државника, да пак позитивисте падају у противну грешку сводећи науку на улогу обичног слуге праксе. Еклектичка се дакле школа стара да измири оба ранија система. Њен је задатак да измири искуство праксе са философским спекулацијама и теоријама. Међу присталицама ове школе налазе се најславнија имена међународно-правне доктрине: Гроциус, Волф, Зуч, Вател. Али они не придају сви подједнак део природном и позитивном елементу. Гроциус, на пример, излаже поглавито философско право, јер му оно једино из-

гледа погодно за научне конструкције. Позитивном пак праву Гроциус придаје секундарно место и мањи значај. Ово Фошилњ објашњава чињеницом да је у Гроциусово доба позитивни део међународног права био врло неразвијен, тек у свом почетку. Поред тога, у то су се време међународни уговори и преговори чували као велике државне тајне до којих је било врло тешко доћи. Исцрпна документација о позитивном међународном праву је тада била приступачна само врло малом броју лица. Волф иде за стопама Гроциусовим, а Вател само резимира Волфову доктрину. Код Зуча пак преовлађује на против позитиван елемент заснован на узусима и конвенцијама; природно право код њега само попуњује празнине. Већина модерних писаца припада мање или више еклектичкој школи: Мартенс, Витон, Клибер, Хефтер, Блуичли. И Мартенс даје првенство позитивном праву. Витон на против ставља природно право на прво место. Уопште узевши, вели даље Фошилњ, англо-саксонци теже да се приближе позитивистичкој школи. Само Лоример, професор у Едимбургу, чини изузетак, он припада школи природног права.

Код нас је међународно право као наука почело да бива предмет изучавања тек крајем 19 века. Гл. Гершић, у свом опширном предговору „Данашњем дипломатском и консуларном праву“ (1898), даје извесне податке о почетку рада на међународном праву на београдском правном факултету деведесетих година прошлога столећа. Гершић нарочито истиче потребу да се код малих народа „негује и темељито изучава и поштује међународно право, јер оне (мале државе) од њега живе и на њега се морају наслањати да одрже свој живот...“.

Ево најзад листе главнијих писаца и дела на пољу међународног права од 14 века на овамо.

Први се спомињу у 14 и 15 веку: дело *Consulat de la mer*; па француска спаситељка *Христина Пизанска* (1363—1431), рођена у Венецији; затим дело *Livre des faits d'armes de la chevalerie*; па *Honoré Bonet* (1384), писац дела *L'arbre des batailles*; *Legnano*, професор у Болоњи, писац дела *De bello, de represaliis et de duello* (1360); *Defensor pacis* од Марсила и Жава Жаплена.

Из 16 су века: Доминиканац *Виторија* (1480—1546), професор у Саламанци, *Relectiones theologicae*; *Soto* (1494—1560), теолог, такође професор у Саламанци, *De iustitia et iure*, о претензијама Шпанаје на Нови Свет, он осуђује трговину са Црнцима; *Сварез* (1548—1617), језуит, професор у Алкали, Саламанци, Паризу, итд., са делом *De legibus ac de Deo legislatore* у коме је нарочито подвукао идеју међународне заједнице; *Ајала* (1548—1584), Шпанац на служби са шпанском војском у Холандији, *De iure et officiis belli*; *Геншилс* (1551—1608), рођен у Анкони, прелази у протестанску веру и због тога бег из Италије у Енглеску, где постаје професор у Оксфорду, шпански адвокат пред енглеским адмиралским судом о заплету бродова, дела: *De legationibus*, *De iure belli*, *Hispanicae advocacionis*; неки писци стављају овде и Макијавелијевог *Владаоца*.

У 17 век спадају још славнија имена: *Гроциус*, рођен у Делфту у Холандији 1584, умро у Ростоку 1645, адвокат, избеглица у Француској (1621), шведски посланик у Паризу, пише на латинском језику као и сви његови претходници и савременици: *Mare liberum* (1609), против португалских претензија, *De iure belli ac pacis* (1625), посвећено францусок

краљу Лују XIII, због овога је дела прозван оцем међународног права, до 1758 доживело је 45 латинских издања и преведено на многе језике, *De iure graeciae* (1604), штампано тек 1868, дванаеста глава овога дела је штампана 1609 под насловом „Слободно море“; *Селден* (1564—1654), рођен у Сасексу, велики противник Гроциусов, *Mare clausum* (1635), *De iure naturali et gentium secundum disciplinam Hebraeorum* (1640); *Зуч* (Zouches, 1590—1660), професор у Оксфорду, члан адмиралског суда, дело му је *Iuris et iudicii feccialis sive iuris inter gentes et quaestionum de eodem explicatio*, први у правом смислу речи уџбеник међународног права; *Викфорд* (1598—1682), бранденбуршки посланик у Паризу, *De l' ambassadeur et de ses fonctions*; *Рашиел* (1628—1691), професор и дипломата, *De iure naturae et gentium duae dissertationes*; *Пуфендорф* (1632—1694), професор права у Хајлбергу и Лунду у Шведској, негира да постоји позитивно међународно право стога што државе изнад себе не признају никакву вишу силу, односи између држава се регулишу силом а не правом, Гроциусов ученик, *Elementa iurisprudentiae universalis* (1660), *Iuris naturae et gentium libri octo* (1672), *De officiis hominis et civis* (1673); *Томасиус* (1655—1728), професор у Хале на Сали, Пуфендорфов следбеник, *Текстор* (1638—1701), *Synopsis iuris gentium* (1680); *Лајбниц* (1646—1716), *Codex iuris gentium diplomaticus* (1693);

И 18 век има своје славне интернационалисте: *Бинкерсхек* (1673—1743), адвокат у Хагу, *De dominio maris* (1702), *De foro legatorum* (1721), *Quaestiones iuris publici*; *Бурламаки* (1694—1748), рођен у Женеви, професор природног и грађанског права, *Principes du droit naturel*, *Principes du droit politique*,

Principes du droit de la nature et des gens, скуп првих двају; *Волф* (1679—1754), рођен у Бреслави професор математике и философије у Хале, затим професор међународног права, близак Гроциусу по доктрини, *Ius naturae methodo scientifica pertractatum* у осам књига (1743), *Ius gentium*, извод из првог (1749), *Institutiones iuris naturae et gentium* (1750), за свој успех у многим дугује своје следбенику и вулгаризатору *Вашелу* (1714—1767), швајцарски дипломата, *Droit des gens ou principes de la loi naturelle appliqués à la conduite et aux affaires des nations et des souverains* (1758); *Хајнециус* (Heinecke, 1681—1741), рођен у Лизембергу, *Elementa iuris naturae et gentium*; *Барберак* (1674—1744), рођен у Безијеу, у јужној Француској, професор у Лозани, познат преводилац и коментатор Гроциуса и Пуфендорфа, *Histoire des anciens traités depuis les temps les plus anciens jusqu' à Charlemagne* (1739); *Гаспар де Реал* (1682—1752), рођен у Систерону у Француској, написао је велико дело у осам томова *Science du gouvernement* (пета књига је посвећена међународном праву); *Мабли* (1709—1785), опат, рођен у Гренобу, *Le droit public de l'Europe fondé sur les traités* (1747); *Мозер* (1701—1785), рођен у Штутгарту, професор у Тибингену, врло је много писао, присталица позитивистичке школе; *Хибнер* (1724—1795), дански посланик у Француској, *De la saisie des bâtimens neutres* (1759); *де Рејневал* (*de Rayneval*) (1736—1812), француски дипломат (посланик у Лондону), *Institutions du droit de la nature et des gens*; *Георг-Фридрих де Маршенс* (1736—1821), рођен у Хамбургу, професор у Гетингену, претставник Хановера у Франкфуртској Дијети, *Primaе lineae iuris*

gentium Europaeorum practici (1685), Précis du droit des gens moderne de l'Europe (1789) и врло позната збирка међународних уговора у 40 томова.

Листа писаца 19 и 20 века много је дужа. Да поменемо само нека најпознатија имена: међу Немцима: Булчли, Булмеринк, Домин Петрушелић (Précis d'un code de droit international, 1861), Хефтер, Холцендорф, Клибер, Лист, Опенхајм, Струи, Трипел, Цори; међу Американцима: Џон Басет Мор, Дидлеј-Филд, Гарднер, Лоренс Бич, Тејлор, Витон; међу Енглезима: Бекер, Бентам, Корбет, Хол, Холанд, Лоренс, Лоример, Филмор, Сумнер-Мејн, Вестлејк; међу Италијанима: Анцилоти, Карнаца-Амари, Дијена, Пасквале-Фијоре, Мамијани, Пјерантони, Паделети; међу Французима: Бонфис, Кретјен, Депање, Фуик-Брентано и Сорел (превео их Живко Милосављевић 1893), Мерињак, Моа, (превео га професор Михаило Илић, 1925) Пједелијевр, Прадије-Фодере, Тисо, Луј Рено, Фошиљ, Редслоб, Ле Фир, Бадеван, Жорж Сел; међу Грцима: Спиropулос и Политис; међу Шпанцима и Португалцима: Де Фератер, Калво, Пинхеиро-Ферейра, Тремоза; међу Холанђанима: Асер, Лутер, Воленхофен; међу Русима: Ш. де Мартенс, Комаровски; међу Швајцарцима: Алфонс Ривије (превео га Миленко Веснић 1897), Макс Хубер, Ниполд, Борел, Мерсије.

Најпознатије збирке међународних уговора јесу збирке де Мартенса, Бадевана, Лапрадела и Лиге Народа у Женеви. Да поменемо најзад нека *учена друштва* чија издања и резолуције имају утицаја на развитак међународног права. 1873 основан је у Гању, у Белгији, *Институт за међународ-*

но право. Ово је једна врста академије у којој су сакупљени најпознатији писци и професори међународног права у садашњици. Институт се по правилу састаје сваке године у другој земљи и дискутује извештаје својих чланова, који се бирају кооптирањем, о актуалним проблемима међународног права и доноси одлуке које се штампају у Годишњаку и у „Ревији за међународно право и упоредно законодавство“ која излази у Гању. У Паризу постоји *Друштво за упоредно законодавство* које такође има своја издања. 1921 основана је у Паризу *Школа за међународно право*, а 1927 слична школа у Женеви. У Холандији постоји од 1925 *Академија за међународно право*. Од 1916 постоји у Вашингтону *Амерички институт за међународно право*. И у Италији постоји слична установа. Најзад и у Београду је 1928 основано *Југословенско удружење за међународно право* као национална секција Лондонског Удружења за међународно право, International Law Association. Наше удружење издаје од 1931, уз помоћ Карнегијевог Фонда, један Годишњак на француском језику.

ГЛАВА ПРВА
ПРЕ — ГРОЦИЈЕВЦИ.

1. Франсоа де Виторија. — 2. Доминико Сото. —
3. Франсоа Сварез. — 4. Алберик Гентилс.

1. ФРАНСОА ДЕ ВИТОРИЈА.

1480—1546.

Крајем петнаестог века, под владом краља Карла Петога, родио се у Шпанији, у вароши Виторији, по којој је носио име, један од највећих шпанских писаца на пољу међународног права, Франсоа де Виторија. Ма да није био правник, него теолог, као већина оснивача овога права, Виторија је по својим концепцијама о међународном праву врло значајан за правнике.

Виторија је студирао у Паризу теологију и, као што је то био обичај у то доба, постао је врло млад, професором на једном од најславнијих универзитета у Шпанији, на универзитету у Саламанци, на коме су предавали и Сото, Сварез, Ајала и други. У то доба величине и славе Шпаније, два највећа универзитета су била у Кордоби и Саламанци. На њима се тада изучавају велики међународно-правни проблем легалности заузетих земаља и поставља се теорија о међународним окупацијама коју је поставио провалазак Америке 1492 године.

Виторија је био доминиканац, то јест припадао је једном од два велика просјачка монашка реда, основана почетком 13 века, франјеваца и доминиканаца, реду коме је припадао и Св. Тома Аквински. Виторијина главна дела *Relectiones de Indis* и *De iure belli* јесу његова теолошка предавања, тако да у његовим делима међународна питања добијају вид „питања савести” како за појединце, тако и за владоце. У доба Виторије међународно право још није било добило своју независност као наука; оно је тада зависило од морала, са којим се у многим поклапало; специјализација правних наука још није била у довољној мери развијена. И тако се може да објасни чињеница да је Виторија уопште одрицао правницима сваку надлежност да се баве међународно-правним питањима, која су тада спадала у морал и у теологију.

Као теолог и доминиканац, Виторија се служи сколастичком методом, која је у то време суверено владала у науци. Она се састојала у томе да се постави теза, па се онда испитују сви аргументи *за* и *против* постављене тезе. Ма колико сколастичка метода данас била извикана, она је имала и врло добрих страна: јасност, прецизност и лојалност. Виторијиних пет *Relectiones de Indis* се сматрају за ремек дело сколастичке методе, без ораторских ефеката, чисто научно излагање, солидно, логично, концизно, без излишних цитата и непотребне ерудиције.

Виторијева дефиниција међународног права је нарочито карактеристична за његове правне концепције: *quod naturalis ratio inter omnes gentes constituit vocatur ius gentium*, то јест правила ко-

ја је природа разума поставила између народа. Код њега наилазимо први пут на израз *ius inter gentes*, који је доцније присвојио Енглез Зуч. Виторијина је још већа заслуга што је он први, на место начела међународне независности, поставио начело међузависности народа, које нама данас изгледа природно и јасно, али које је пре четири века било заиста тешко разазнати и још смелије прокламовати. Али своје главне правне теорије Виторија излаже поводом једног другог, конкретног питања, поводом питања легитимности поседа његове отаџбине, Шпаније, у ново-откривеној Америци, која се у то доба називала Индијом, јер је Колумбус открио Нови Свет на путу за Индију. Одатле и назив Виторијине расправе *Relectiones de Indis*.

Папа Александар VI је даровао Америку Шпанији својом чувеном булом од 14 маја 1493, којом је поделио свет на два дела према једној идеалној линији која је названа Александровом линијом. Све источне и јужне покрајине припале би Португалији, а западне и северне Шпанији. Виторија је оспоравао вредност ове поделе. По њему папа није могао дати сувереност над светом, јер нико не може да располаже са оним што му не припада, *nemo dat quod non habet*. Али ако папа није могао то да учини, он је могао дати Шпанији врсту монопола за ширење хришћанске вере у ономе делу света који су они пронашли и који им на основу права проналаска припада као њихова „сфера утицаја.” Према томе Шпанија држи, по Виторији, своје преко-океанске поседе, не на основу папине буле, која јој даје само монопол на ширење Хришћанства, а не сувереност над Америком (Индијом),

него на основу окупације једне територије без господара, *res nullius*, то јест на основу *ius inventi-onis-a*. Виторија одмах поставља питање које логично следује из горње поставке, то јест питање да ли те земље не припадају староседеоцима, Индијанцима. Ово је питање било поделило Шпанију на два табора. Фрањевци су били мишљења да Индијанци, као нехришћани, немају никаква права. Виторија и доминиканци су заступали права староседеоца. Виторија у своме делу *De Indes* одлучно одбија аргумент да они немају никаквих права само зато што су некрсти, неверници и нижи народи. Он повлачи врло суптилну за оно време разлику између приватног права својине и јавног права суверености, па вели да када би Шпанци могли, правом окупације, стећи политичку сувереност над Индијанцима, да би ипак морали да поштују право приватне својине староседеоца. Из тога Виторија изводи правилан закључак да Индијанци уживају и суверена права, те да Шпанија не може да присвоји њихове покрајине правом окупације, јер ове нису биле *res nullius*, Шпанци би своје право могли да извуку једино из освојења и анексије.

Занимљиви су погледи Виторијини у погледу важности међународних уговора. Он наиме у насиљу види узрок за ништењем уговора. Овакав би пак идеализам оставио у важности врло мали број међународних уговора онога доба.

Као и други писци онога времена и Виторија се бави ратним правом и репресалијама. Он живи у добу када се много дебатује о правичности и неправичности ратова. Какав став заузима Виторија

у овом великом питању? Он пре свега дели ратове на дефанзивне и офанзивне. Свакоме се признаје право да се брани кад је нападнут; дефанзивни су дакле ратови правични, односно дозвољени. Ако офанзиван рат има за циљ исправку једне неправде, он је дозвољен, јер би се иначе неправда овековечила и остала некажњена. Виторија је дакле још далеко од Виклифа, Томе Мора, Еразма и других, који су водили оштру борбу противу сваког рата. Ако рат није правичан, хришћанска савест забрањује да се ратује и убија. Због тога је потребно добити претходно од цркве *абсолуцију савести*. Војници према томе, по теоријама које владаху у доба Виторије, имађаху као неко право да поставе питање својим вођама да ли је рат оправдан или није и да одрекну послушност, ако он то није.

А који се узроци рата сматрају за правичне? По Виторији један једини: задовољење покршеног права. Права зарађене стране потичу из идеје да је она орган права; рат је дакле правичан само ако се води као санкција према једном кршитељу међународног права. Ова се иста идеја налази данас, после четири века, оличена у Пакту Лиге Народа; после 400 година још смо дакле на истом месту на овоме пољу! Казна пак не сме да постигне оне који нису криви, зато, вели Виторија, треба поштедети децу, жене, земљораднике, свештена лица и томе слично, *gens togata et pacifica*, вели он. Идеја хуманизирања рата већ је тада прокрчила себи пута у списе философа и правника. Та је идеја доцније добила израза у лепој изреци Монтескија да народи у миру треба да се ста-

рају да један другом чине што више добра, а у рату што мање зла. У доба Виторије, на намаку Средњег Века, ово начело чини једну новину, јер је до тада владало уверење да противници треба да један другом почине што више зла. Такве су идеје тада доминирале ратом. Ове су пак идеје владале сасвим до скоро. У Немачкој 20 века владала је Бернхартова теорија према којој је најстрашнији рат најхуманији, јер је он најкраћи. Са тим су уверењем ступили Немци у рат 1914 године и резултат је био тај, да су против себе ставили цео цивилизовани свет и рат изгубили.

У одбрани Индијанаца Виторија поставља још једну у оно доба нову идеју, да казна треба да буде у сразмери са учињеном кривицом. Забрањено је, узвикује он, убити непријатеља изван борбе, али Виторија чини изузетак са Турцима и тиме квари сав онај леп утисак хуманитости који је у почетку остављао. Он наиме дозвољава све у рату са Турцима, према којима је, по њему, и општи покољ дозвољен. Што се тиче ратних репарација, па чак и данка, Виторија их одобрава.

Виторију карактерише то, да је он у једно доба нехуманитости и грубе силе учинио прве покушаје да путем међународног права унесе што више човечности у међународне односе. Одатле и његова теорија ратника-судије и његова теорија неважности уговора закључених под притиском силе.

2. ДОМИНИКО СОТО.

1494—1560.

Сото је, као и Виторија, доминиканац, дакле теолог, и професор на универзитету у Саламанци. Под краљем Карлом Петим, Сото је играо извесну дипломатску улогу као краљев исповедник на Трентинском Сабору. Главно му је дело на пољу међународног права *De iustitia et iure*. У њему третира иста питања која смо видели код Виторија, не што би имитирао овоме, него зато што су то тада била најсавременија питања којима су се бавили сви савремени писци. У питању поступања са Индијанцима Сото осуђује своје земљаке. Он чак бива и арбитар између шпанских досељеника и Лас Казаса, заштитника Индијанаца. Он осуђује и ropство Црнаца. И он се наравно бави питањем рата и његових последица и ту је, као и Виторија, претставник хуманитости. Нећемо се дуже на њему задржати да не би морали понављати све оно што смо већ рекли поводом Виторијиних дела. Тиме пак не мислимо умањити значај и рад Доминика Сота, чије име стоји упоредо са Виторијиним међу класицима 15 и 16 века.

5. ФРАНСОА СВАРЕЗ.

1548 — 1617.

Ни овај Шпанац није по професији интернационалиста. Он је теолог из краја 16 века. Исусовац, члан језуитског реда. Професор је велике репутације. Предавао је теологију и философију на многим шпанским универзитетима, па чак и у Паризу и Риму. Сварез је познат и као коментатор Светога Томе Аквинског. Он је један од највећих писаца језуитског реда. Рођен је у Гренади 5 јануара 1548. Веле да су његови почетци међу језуитима били тешки. Његови су га учитељи сматрали за неспособног. Ипак он већ у двадесет трећој години живота почиње да предаје теологију и философију у Паризу, Сеговији, Валадолиду, Риму, Алкали, Саламанци. Убрзо Сварез стиче у Шпанији и Португалији велики глас. Умро је у Лисабону 26 септембра 1617.

Као теолог он се само узгред бавио међународним правом у двама својим делима: у *De legibus ac de Deo legislatore* и у једном трактату о једној од трију теологалних врлина, милосрђу. Прво му је дело трактат о пореклу закона и о њиховој обавезној снази, о природном и грађанском праву, у коме дефинише међународно друштво. У другом трактату Сварез поставља, поводом врлине милосрђа, *caritas*, питање да ли је рат противан овој врлини, због чега он предузима врло детаљну сту-

дију рата, на коју ћемо се доцније вратити. Свага у оба дела има петнаест глава посвећених међународном праву.

Сварезова је метода условљена чињеницама да је он теолог и да пише крајем 16 века. Као сваки добар теолог и он се служи старом испробаном *сколастичком методом*. Он се врло много служи *силогизмима*. Као сви *сколастици* и он је суптилан и претерано *скрупулозан* у својим излагањима. Он и најмање *контроверзе* верно и *исцрпно* излаже и *испитује*. У његовим списима има много *светлости* и *снажног резонувања*. Како он даје увек *теолошко-философско* дело, а не *правничко*, то је појамно да се он поглавито *ослања* на *философске консидације* и да *наводи црквене оце*, *понајчешће Светог Тому и Стари Завет*. Његова су *дакле дела првенствено теолошког* карактера. Уосталом *све до Гроцијуса међународно* се *право поглавито налази третирано* у списима *богослова*. Сварез је *последњи писац* те врсте.

Међународно је право за Свареза *прелаз* између *природног* и *грађанског* права. Природно је *право оно право*, вели Сварез, *до чијег се* *сазнања* *долази* *путем природне светлости* *разума*, који *нам пружа* *могућност* *да разликујемо добро* *од зла*, *то јест оно што јесте* *или није у складу* *са нашом разумном природом*. Природни *нам закон* *налаже* *да чинимо оно што је добро* *и да избегавамо оно што је зло*. Тај је *закон увек* *и свуда исти*, у *сви*ма *временима* *и за све људе*, *јер он* *долази* *од Бога*. Скуп *природних закона* *сачињава природно право*. Међународно *право*, *продужује* *Сварез*, *потиче* *из заједничких узуса* *народа*. Ово *право* *није*

ни тако постојано ни толико универзално као природно право. Сварез се стара да пронађе критеријум који дели међународно од природног права. Он проналази основ међународном праву у чињеници да постоји једно друштво између држава. Тим поводом он даје своју познату, дугачку дефиницију међународног друштва: *Ratio autem huius partis et iuris est, quia humanum genus quantumvis in varios populos et regna divisum, semper habet aliquam unitatem non solum specificam, sed etiam quasi politicam et moralem, quam indicat naturale praeceptum mutui amoris et misericordiae, quod ad omnes extenditur, etiam extraneos, et cuiusque rationis: Qua propter licet unaquaeque civitas perfecta, respublica, aut regnum, sit in se communitas perfecta, et suis membris constans, nihilominus quaelibet illarum est etiam membrum aliquo modo huius universi, prout ad genus humanum spectat: nunquam enim illae communitates adeo sunt sibi sufficientes sigillatim quin indigeant aliquo mutuo iuvamine, et societate, ac communicatione, interdum ad melius esse maioremque utilitatem interdum vero etiam ad moralem necessitatem et indigentiam, ut ex ipso usu constat.. (De legibus, liber II, capitel XIX, no 9).* Наводимо овај дуг пасус као пример Сварезовог стила и речника.

За Свареза је *rat* спољна борба са иностранством, противна мирнодопском стању, борба између два владоаца, или две републике: *pugna exterior, quae exteriori paci repugnat, tunc proprie bellum dicitur, quando est inter duos principes, vel duas respublicas.* Овој се дефиницији рата нема шта замерити. Сварез дели рат од приватне борбе и од унутрашњег, грађанског рата, од побуна, *seditiones,*

туче и двобоја. Он задржава назив рата само за борбу између држава. Као Гентилис, и Сварез заснива право државе на рат на њеној суверености, то јест на одлици да изнад државе нема суда, те да њој припада право да сама себи прибавља правду. Рат је једини начин да се ова постигне на међународном пољу. Сварез као да смеће с ума да се рат може да заврши и на штету оне стране која је у праву, ако је она на пример слабија од њеног противника. Сварез као да живи у илузији да је рат сигуран пут и начин за остварење и триумф правде и за казну кривца. За Свареза као теолога, све што је неоправдано, забрањено је.

Зар рат није противан милосрђу и Христовој науци, која је вера љубави према Богу и своме ближњем? Сварез на ово питање даје негативан одговор, да рат није противан врлини милосрђа и Христовој науци. Он наводи примере ратова које је водио јеврејски народ. Рат је, вели он, често средство да се постигне прави и сигуран мир. Мржња у рату није управљена против људи, него противу недела које рат има да казни. Код Свареза дакле идеја правде иде испред и изнад идеје милосрђа. Рат, додаје он, може бити одбранбен, а самоодбрана није само право, него је и дужност. Она сачињава једно природно и потребно право. У осталом рат на изглед офанзиван може у ствари бити одбранбен.

Правичан рат мора по Сварезу да испуни три услова. Први се услов односи на потребну власт за вођење рата. Само владоци и републике уживају потребно суверено право за вођење рата, јер се једино они налазе у положају да изнад њих не по-

стоји никакав суд, никаква власт која би била позвана да изриче правду у њиховим сукобима. Према томе принчеви и република без пуне суверене власти, *republica imperfecta*, или *non supremus princeps*, како се Сварез изражава, могу водити само дефанзивне ратове, то јест могу се само бранити ако су нападнути, али не могу без свога сизерена да воде офанзивне ратове. У овоме лежи главна разлика Сварезове деобе ратова на одбранбене, који су свима дозвољени, и офанзивне, који то нису. Ко пак води неправичан рат, дужан је да поправи начињену штету.

Други услов за правичан рат почива у мотивима, у ономе што се зове *iusta causa belli*. Под утицајем римског права и у међународно право се увлачи слична терминологија. Сварез осуђује ратове из амбиције, из празног славољубља, из жеље за пленом и отимачином, из освете. Постоје три случаја у којима је по Сварезу *causa belli iusta* (*causa*, а не *casus*): ако неко заузме земљу једног принца па одбије да му је врати, ако неко одбије да испуни општа права народа, као што су право пролаза, право трговине, итд., најзад ако неко нападне на част и репутацију једног принца. Сварез истиче начело да онај који отпочне један неправичан рат мора да поправи причињену штету.

Трећи се услов односи на начин којим се рат води. То је проблем и садањег ратног права. Он ни дандањи није коначно решен. Прво правило које у томе Сварез поставља јесте поштовање странаца. Непријатељу се сме нанети само оно зло које је потребно да се постигне победа и задовољни правда. Сварез дозвољава ратни плен. Ка-

зна треба да буде сразмерна недељу. Поштеђени имају бити сви који не носе оружје, као жене, деца, свештеници, итд. Међу Хришћанима се ратни заробљеници не смеју слати у ропство. Рат се искључиво води ради остварења правде. Целокупна се Сварезова теорија у погледу рата своди на ово: радити само оно што је правично и милосрдно. Рат је сретство за остварење и задобијање правде. Победилац врши неку врсту јурисдикције над побеђеним, јер у међународним односима нема судије.

Основа међународном праву лежи, по Сварезу, у томе што државе, као ни појединци, не могу да живе у усамљености. Он је дакле врло рано дошао до сазнања међународне солидарности и међузависности до које ни данас многи народи не могу или неће да дођу. Кроз цело Сварезово дело струје правичност, милосрђе и братство. Чудно је пак, вели његов биограф Луј Ролап, да Сварез поред свега тога није дошао на идеју о једном међународном суду. Његова пак није мала заслуга што је издвојио два појма: друштво држава и међународно право. Његово је место у историји међународног права место прелаза из једне у другу историску епоху.

4. АЛБЕРИК ГЕНТИЛИС.

1552—1608.

Међу пре-гроцијевцима Гентилис заузима посебно место као важан представник историске школе, коју ће доцније наставити Зуч и Мозер.

Гентилис се родио 14 јануара 1552 године у варошици Сан-Ђенизио код Анконе, у Италији. Добио је у родитељском дому добро васпитање. Био је најстарији од седморо деце. Студирао је на тада најславнијем универзитету Италије, у Перузи, где су предавали Бартол и Балд. Испити су били толико тешки, да су студенти често одлазили на друге универзитете. 1572 Гентилис добија докторат грађанског права и постаје судија у Асколи. Али ускоро напушта судску струку и прелази у родно место Сан-Ђенизио, где постаје адвокат. Тада настаје велики преокрет у његовом животу. Отац му прелази у протестантску веру, те је приморан да напусти Сан-Ђенизио да би умакао Инквизицији. 1579 Гентилис са оцем напушта мајку, која је остала у католичанству, и иде у Љубљану. Он затим проводи неко време у Немачкој, Тибингену, Виртембергу и Хајделбергу, па у лето 1580 одлази у Енглеску, где ће остати до своје смрти 1608 године. У јануару 1581 Гентилис бива постављен за лектора на универзитету у Оксфорду.

У Енглеској је Гентилис, као верски изгнаник, лепо примљен. 1584 консултује га енглеска

влада о случају шпанскога амбасадора Мендозе, оптуженог да је учествовао у завери против енглеске краљице Јелисавете. Гентилис, на супрот једном преседану, даје мишљење да стран посланик не може да буде осуђен на смрт, него да може само да буде протеран. Ово је Гентилисово мишљење усвојила и енглеска влада и по њему поступила. Гентилис је пак своју *консултацију* штампаво 1585 године под насловом *De legationibus*. 1586 Гентилис иде у Саксонску у пратњи енглеског амбасадора, сер Филипа Сиднеја. 1587 Гентилис бива наименован за краљевског професора грађанског права у Оксфорду. Ову ће катедру доцније држати Зуч, Лоренс, Филмор, Траверс-Твис, Брајс и други славни енглески правници.

Тада почиње најплодније доба Гентилисовог рада и живота. После неколико дела из грађанског права, Гентилис прелази на међународно право. 1588 он издаје своје дело *Prima commentatio de iure belli*; друго и треће тумачење излазе у две наредне године. Као и остале *интернационалисте* његовога доба и Гентилис се бави ратом и ратним правом. Данас се ми више интересујемо за организовање мира, него за регулацију рата. — Затим следе дела: *De iniustitia bellica Romanorum* (1590), *De armis romanis*, *De actoribus* итд. Поред научног рада и професуре, Гентилис налази времена и за адвокатуру (у Енглеској је онда, као што је то данас случај у Швајцарској на пример, било дозвољено професорима правног факултета да адвокатизирају). 1605 Гентилис пледира пред енглеским Адмиралитетским судом и то као адвокат шпанскога краља против Холандије. Енглеска је тада била

неутрална у рату између Шпаније и Холандије, па је енглески Адмиралитетски суд имао да доноси пресуде о запленама бродова између зараћених страна. Гентилисови пледоајени су штампани под насловом *Advocationis Hispanicae libri duo* (1613).

Гентилис је умро у Лондону 19 јуна 1608. У тестаменту је тражио да се снале сви његови списи. Његов брат, извршитељ тестаментa, није ово учинио. Доцније су сва Гентилисова дела издана у петнаест томова. Као и обично, после смрти његове настаје дужи период заборавa. Тек га 1874 оксфордски професор Тома Ерскин Холанд васкрсава. Манчинију дођу једног дана до руку предавање професора Холанда о Гентилису. И тако Гентилис би после три века откривен у својој отаџбини Италији, која му подиже заслужени споменик. Али и тада га католичка црква није оставила на миру. Подиже се вика на његову успомену као на отпадника вере и цркве и Гентилис од правника постаде мучеником протестантизма.

Главни Гентилисово дело, које је створило његову репутацију, јесте *De iure belli*. Оно је подељено у три књиге. Прва третира о рату у опште, о онима који могу да ратују и о узроцима који рат мотивишу; друга књига проучава објаву рата, дозвољена и забрањена средства у акцији, војне конвенције, статут заробљеника и судбину вароши и небораца; трећа се књига односи на крај рата, на права победиоца према лицима и стварима побеђеног, и најзад на уговоре о миру и пријатељству. Ево у кратко главне Гентилисове идеје изложене у овом његовом делу.

Гентилис прво дефинише рат овако: *bellum est publicorum armorum iusta contentio*. Ова је дефиниција постала славном. Расчлањена на своје елементе, она значи, да је рат оружан сукоб (*armatum*), између принчева, то јест владалаца (*publicorum*), што искључује приватне ратове и двобоје, али борба мора да је праведна (*iusta contentio*). Ако један од ова три елемента недостаје, то више није рат, него разбојништво. Треба нарочито истаћи да је Гентилис, пре Гроциуса, дао тачнију дефиницију рата, јер је Гроциус мешао рат са приватним разрачунавањем и са двобојем у својој дефиницији рата: рат је стање између појединаца који свој спор решавају силом.

Рат између владалаца је зато једини оправдан, вели Гентилис, што само у сукобу између суверена не постоји никаква друга јурисдикција, која би спор била надлежна да реши и своју одлуку наметне заинтересованим странама. Само се пак суверени налазе у таквом положају да изнад њих нема никога ко би могао да им своју одлуку наметне, јер када би тога било, онда дотични не би више били суверени. У случају пак да једна од спорних страна прими да свој спор изнесе пред неку јурисдикцију, рат би према њој престао да буде оправдан. Интересантно је да се ова иста идеја налази данас инкорпорисана у Пакту Лиге Народа код надлежности Савета према оној страни која се његовој одлуци покори.

Да би рат био правичан, стари су Римљани пре објаве рата нудили својим противницима да се спор изнесе пред неки суд, из чега се развило римско фециално право. Према гусарима и бунтов-

ницима, вели Гентилис, не важи ратно право, јер су се они сами својим поступком ставили изван права.

Гентилис класира оправдане разлоге за рат у три групе: божанске, природне и човечанске. Божански разлози по њему почивају у божијим наредбама, али разлика у вероисповести није за Гентилиса довољан разлог. За њега је дакле, као и за Виторију, рат против јеретика неоправдан, ако се води само због разлике вероисповести. Ово је права осуда крсташких ратова. Због вере не може бити оправданих ратова; јер „вера није однос између људи, него веза између човека и Бога, веза божанског, а не човечанског права.“ Али пошто је овако осудио религиозне ратове, Гентилис прави изузетак са ратовима према народима без икакве вере, религије, јер су они „као и гусари непријатељи заједнички свију, јер се они противе Богу.“ Али, додаје он, нема народа без религије!

Прелазећи на природне разлоге рата, Гентилис исправно вели да је сасвим природно да се човек брани када је нападнут. Самоодбрана је дакле природан разлог за рат. Исто је тако, по Гентилису, природно и другом притећи у помоћ када је нападнут. Људски или човечански су узроци рата сви они који потичу из кршења каквог права које гарантују људски закони.

Друга се књига бави вођењем рата. Ту Гентилис прво помиње да су Римљани својим генералима одавали хвалу само ако су часно победили. Први је услов за то да рат буде претходно објављен. Објаву рата мора да прати извесан рок до отварања непријатељстава, што искључује пре-

пад, којим су се доцније народи много и радо служили. Лукавство је дозвољено, али перфидност није. Употреба отрова, *мађије* (стари и средњи век су векови празноверја), змија, дивљих зверова, није дозвољена према Гентилису. Данас се пак употребљују отрови чак и у облику гасова. *Non omne quod licet honestum est*, није све што је дозвољено и часно. Они који се својевољно предаду, не смеју бити поубијани, јер њихова предаја подразумева прећутан услов да им се живот поклања. Странац који живи ван своје отаџбине сматра се за непријатеља државе која се налази у рату са странчевом отаџбином, јер овај није изгубио свој националан карактер. То су у главном Гентилисове идеје о начину на који се рат сме да води.

У трећој књизи он расправља окончање рата уговором о миру. По Гентилису превара и заблуда ниште уговор, али застрашивање не. Клаузула *rebus sic stantibus* се увек подразумева у уговорима. Гентилис понавља да појединци немају право да ратују и поново износи разлоге зашто, зато што рат између њих није неопходан, јер они имају коме да се обраћају за решење својих спорова. Владалац нема право да уговором отуђи своју краљевину. Гентилис затим прелази на уговоре о савезу и о пријатељству и осуђује савез француског краља Франсоа I са Турцима.

Занимљиво је да он своје дело о рату завршава призивањем Бога и химном миру. Тиме он долази у ред *ирениста* и пацифиста свога доба.

Његово дело *De legationibus* више је историја дипломатских односа, посланстава, него догматично дело. Оно је било написано, као што смо ре-

кли, поводом случаја шпанског амбасадора Мендозе. И оно је подељено у три књиге. Гентилис нагиње трипартитној подели. Прва говори о историском пореклу разних врсти амбасада и церемонијала који су у римско време постојали. Друга се књига односи на привилегије и имунитет амбасадора и њихове пратње. Трећа набраја својства која треба да има добар посланик.

Бог има своје изасланике у лицу апостола и анђела, тако почиње Гентилис, а принчеви своје у лицу амбасадора чији је карактер свети, *quia sancti habentur legati*. Гентилис изасланике дели према својству принца који их шаље и према лицу коме се шаљу, али и према мисији у којој се шаљу, која може бити државна или приватна. „Слободном амбасадом” се зове акт једног амбасадора који дела за своје приватне ствари. Он дипломатске мисије дели у три врсте: *negotii, officii u temporis*. Гентилис наводи многобројне примере из Тита-Ливија, Тацита, Ксенофона, Полиба, Плутарха и других историчара. Односно неприкосновености, Гентилис је мишљења да она постоји само тамо, где је амбасадор акредитован, али да ипак свуда са амбасадорима треба поступати са куртоазијом као са мисионарима мира. Црквени пак легати уживају свуда неприкосновеност када иду, на пример, на неки сабор. Амбасадорима се никада не сме забранити пролаз преко територије на путу за своје место одређења. Ако се амбасадор огрешчи, ваља га само уклонити, отпустити, отерати, али никако не казнити смрћу или затвором. Право изасланства престаје са ратом. У погледу грађанске одговорности изасланик одговара, по Гентилису,

пред судом земље у којој је акредитован. О особинама доброга амбасадора, Гентилис вели да треба да буде добар говорник, образован и начитан човек, да брзо расуђује, да је достојанствен у понашању, да говори језик земље у којој је акредитован да би избегао посредство тумача, да добро познаје историју која му пружа користи искуства, да познаје обичаје и уставе држава, да увек одржи дату реч, да се у опасности покаже храбар, да буде попустљив у манирима, али чврст у одлуци, *suaviter in modo fortiter in re*, најзад да буде умерен и хладнокрван. Као што се види Гентилис од дипломате захтева да буде нека врста савршенства, што је врло редак случај. Али он тврди да овакав идеалан изасланик постоји у лицу сер Филипа Сиднеја, коме Гентилис своју књигу и посвећује, а кога је 1586 пратио при његовој мисији у Саксонској.

Hispanicarum advocacionis libri duo је, као што смо већ рекли, Гентилисов пледоаје пред енглеским Адмиралитетским судом по случају заплћења шпанских бродова у енглеским водама од стране холандске флоте. Решења која је у томе делу дао била су побијана у његово доба, али су она доцније потврђена природним развитком међународно-правних односа. Гентилис полази од начела да је сувереност територијалне природе, што је нарочито важно, јер се у његово доба право својине и право суверености поклапало. Гентилис осуђује неке обичаје поморског рата који су тада били у снази, а које ни Гроциус није смео да нападне.

De unione regnorum Britanniae мање је правно, него политичко дело, у коме би се узалуд тражила

теорија државних заједница. Гентилис у њему говори о унији између Шкотске и Енглеске у циљу да Шкоти не би у Енглеској били странци, ни обрнуто Енглези странци у Шкотској. Тим актом су обе земље усвојиле истог краља и исте спољне органе. Гентилис пак погрешно пореди тај режим са државама које састављају тадању Француску и са унијом која је тада постојала између Литве и Пољске, у којима се тиче реалне, а не персоналне уније. Гентилис ту још расправља о политичким користима ове уније, као и о њеним незгодама у тадашњости.

Односно Гентилисових општих концепција, ваља нарочито истаћи да код њега влада идеја јединства света. У његовим списима доминира доктрина целог Средњег Века, тежиња за остварењем једне универзалне државе, једне светске републике за коју се с правом сматрало да би била корисна по мир и човечанство. За римске *цивилисте*, коментаторе Дигеста, јединство света се имало остварити као продужење римске империје чије су се традиције продужавале у Светом римском-германском царству. То су биле идеје Бартолуса. Канонисти су на против видели жељено јединство под скиптром универзалне католичке цркве. Те су идеје заступали Свети Тома Аквински, Свети Августин, Данте и други.

По пропасти германског царства и моралног удара који је католичкој цркви задала Реформа, правни су писци, као Гентилис, заснивали заједницу држава на природном закону. Према томе Гентилисова заједница држава је шира, јер она не подразумева само католичке народе, него и друге. Са

њим међународно право добија нову основу у природном разуму. Тиме су и јеретици и неверници примљени у међународну заједницу и признају им се сувереност и права над њиховим поседима. Јерес и неверство нису дакле више поводи за правичне ратове. Ти народи уживају и право амбасаде. Уговори закључени са њима имају пуну правну вредност. Гентилис је тиме раскрстио са теолошким концепцијама. Он слабо наводи теологе и философе. Он се не служи ни егзегетичном методом којом су се служили његови претходници, *цивилисте* Болоњске школе. Ма да је и он, по својој научној формацији, цивилиста старе школе, он ипак не извлачи своје међународно право из коментара Дигеста. Њему се не може упутити замерка, која је чињена Бартолусу, да је побркао грађанско и међународно право. Када Гентилис вели за заједнице држава да су оне једна *societas*, он додаје да то друштво не спада под начела грађанског права и да између њих нема аналогије. Протестантски професори оксфордског универзитета занемарују римско и канонско право, јер су такве књиге и сувише за њих мирисале на папство.

Гентилисова је метода пре свега историска метода. Он је уосталом штампао пуно историских радова и много и често цитира старе историчаре, Ксенофона, Херодота, Плутарха, Тита-Ливија, Тацита и друге. Незгода његове методе лежи у томе што се није могао довољно да узвиси изнад чињеница и конкретних случајева о којима је говорио, те није био у стању да конструише ма какав систем међународног права. Он се понајчешће задовољава тиме да само утврди обичаје, *usus*. У не-

говим списима има много предугачких места, отежања у излагању, што ствара извесан замор за читаоца који на неколико страна мора да издржи читав преглед целе историје човечанства од Мојсија па до Карла Петог. У његовим радовима има пуно понављања. Па ипак он пише кратким и до замора концизним стилем. Реченице су му врло кратке и отсечне.

Његово дело *De iure belli* се сматра за најбоље дело међународног права, пре Гроциусовог *De iure belli ac pacis*. Гентилис се сматра за најглавнијег Гроциусовог претходника. Он је инфериоран Гроциусу у догматичном излагању рационалних начела међународног права. Код њега нема праве систематизације права. Али он је супериоран Гроциусу по својој методи, по своме скрупулозном испитивању чињеница и по правним решењима и закључцима које из чињеница извлачи. Он је исто тако супериоран и по прецизности својих дефиниција. Гентилис је први негирао легитимност приватних ратова. Он је поставио теорију права неутралаца. Због свега тога неки, италијански правници поглавито, стављају Гентилиса изнад Гроциуса. Холанђани су прогласили свога земљака, славног правника Асера, готово за издајника зато што се усудио да пореди Гентилиса са Гроциусом.

ГЛАВА ДРУГА ХУГО ГРОЦИУС.

1583—1645.

Huig van Groot. познат под именом Хуго Гроциус, отац међународног права, како га многи називају, родио се 10 априла 1583 у варошици Делфту, у Холандији. Када му је било дванаест година, родитељи су га послали на универзитет у Лејден, где је 1597, то јест у петнаестој години живота, јавно бранио и одбранио тезе из математике, философије, и јуриспруденције, како су се у оно доба звале правне студије. Следеће године Гроциус иде у Француску у свити грофа Јустина од Насаве, амбасадора на двору француског краља Хенриха IV, коме Гроциус бива претстављен као „чудо Холандије.“ Краљ даје младом Гроциусу свој портрет и алатан ланац као знак краљевске милости. У Француској Гроциус проводи годину дана, за које време постаје доктором универзитета у Орлеану. По повратку у завичај, Гроциус се одаје адвокатури. У то се време Гроциус бави литературом и превођењем са и на латински и грчки. 1612 он завршава своје дело на латинском језику *Annales et historiae de rebus belgicis. belgicis, ab obitu Philippi regis usque ad inducias anni 1609*, које је штампао његов син тек 1554, то јест после њихове смрти.

Гроциус није марио свој адвокатски позив. Он то саопштава у једном писму Хајнециусу. У њего-

вој научној и политичкој оријентацији важан је моменат његово дело *De iure praedae*, које је написао у одбрану холандске Компаније Источне Индије, у једном спору са Португалијом поводом заплена бродова. Ово је прво Гроциусово дело из домена међународног права. Од тада је његова активност упућена на односе између држава. У овоме делу Гроциус показује своје одлично познавање римскога права, своје изврсне методе и свој правни таленат. Дело је остало нештампано све до 1868, са изузетком једне главе (XII), *Mare liberum*, која је штампана 1608. Ова је глава XII штампана против шпанских претензија да Холандију искључи из трговине са Индијом. Штампана је дакле са извесним патриотским циљем, али без имена писца и, како је сам тврдио у једном писму Хајневиусу, без његовог знања. Ова је Гроциусова расправа изазвала полемику која је прославила њега и његове противнике Шкотланђанина Вилијама Велвуда и Енглеза Селдена, писца расправе *Mare clausum* (1635), чији таленат и куртоазнију сам Гроциус хвали у својој *De iure belli ac pacis*.

1615 употребљавају Гроциуса као делегата у преговорима са Енглеском у питању Гренланда и права риболова. За то време Гроциус не занемарује своје историске и књижевне радове. 1610 он издаје *De antiquitate Reipublicae Batavae*, у коме износи историју владавине батавске до најновијег доба њеног.

1619 Гроциус би осуђен на вечиту робњу због једне контроверзе (о последицама милости) између професора Арминиуса и Гомара. Гроциус беше стао на страну Арминиуса и беше публиковао не-

колико теолошких расправа због којих је и био осуђен. То је доба верске нетолерантности. У затвору Гроциус чита Гентилиса. Из затвора се спасао сакривен у сандуку за књиге које му је било дозвољено да прима. Успео је да утекне у Француску пожртвовањем своје жене. 1621 Гроциус стиже у Париз, где наилази на потпору краљеву и кнеза Кондеа. Ту он започиње своје славно дело *De iure belli ac pacis*, које је угледало света 1625, а које је он до краја живота допуњавао и поправљао, тако да је оно с временом постало много веће и опсежније него што је било у почетку. Гроциус га је посветио француском краљу Лују XIII, али оно не само да му није донело никакву награду, него је наишло и на негодовање кардинала Ришељеа, који Гроциусу одузе пензију. А Ватикан је ставио на индекс ово и још нека друга Гроциусова дела (не треба заборавити да је Гроциус био протестант). Дело се пак допало шведском краљу Густаву-Адолфу, који га је стално носио уза се заједно са Језанђељем. Смрт је спречила Густава-Адолфа да Гроциуса позове к себи, али је на смрти оставио у аманет својој канцелару Оксенштирну да Гроциуса помогне. Оксенштирн му је по краљевој смрти понудио положај шведског амбасадора у Паризу. Гроциус, који се, после неуспеха да у својој отаџбини буде рехабилитован, био повукао у Хамбург, примио је са одушевљењем Оксенштирнову понуду. Гроциус одлази у Париз и тада настаје борба између њега и Ришељеа, која је карактеристична за прилике у којима су се у 17 веку налазили амбасадори.

Ришеље у самом почетку ствара све могуће тешкоће да га пусти у Париз као амбасадора, јер није постављен од стране шведске краљице, него само од стране канцелара који нема власт да шаље амбасадоре. Гроциус затим долази у сукоб са енглеским амбасадором Лејчестром због првенства чије ће каруце ићи прве у реду по новопостављеног холандског посланика. По Ришељеовој смрти крајем 1642, Гроциус се није боље слагао ни са Мазареном, који је такође захтевао за себе као кардинала право првенства.

Гроциусов боравак у Паризу је најплодније доба његовог живота. Он тада пише поред стихога и своје дело *Historia Gothorum, Vandalorum et Longobardorum*, које је штампано тек после смрти пишчеве. Гроциус све више нагиње теологији. Из тога су му доба и из поља теологије два дела: *De veritate religionis christianae* и *Белешке на Стари Завет*.

После завршетка његове амбасадорске мисије у Паризу, Гроциус се повукао у Стокхолм. Како му пак тамошња клима није годила, он пође за Либек. Брод на који се укрцао би бачен на обалу Помераније од буре. Болесног Гроциуса пренеше у Росток, где је умро 28 августа 1645.

У првој глави *De iure praedae* Гроциус излаже конкретан случај поводом кога је свој рад написао. Ваља запамтити да се почетком 17 века правна питања не решавају без интервенције верских концепција и без навода из Светог Писма. Те то чини и Гроциус. Главе друга до десете састављају најглавнији, догматичан део расправе. Ту Гроциус поставља начела и правила на којима ће

бити засноване солуције. У глави 11 набраја жалбе Холанђана и Португалаца. У главама 12 и 13 Гроциус примењује право на факта. На крају, у 14 и 15 глави, он износи разлоге и користи за чланове Индиске Компаније да приме поделу добити од узапћеног плена.

За Гроциуса право истиче из четири извора: 1. из Божије воље, творца природног права, 2. из општег пристања, 3. из пристања онога који се обавезује, и 4. из заповести државе грађанима. Под називом *ius civile* Гроциус подразумева јавно и приватно право које је држава створила. Он често цитира Библију, Аврама, Мојсија, Давида, Светог Павла, Св. Августина, Св. Амброзија и друге свеце. И Гроциус расправља питање да ли рат може да буде правичан са обе стране. И вели да субјективно може, али да са објективног гледишта не може. Гроциус разликује приватне ратове од јавних. И приватан се рат по његовом мишљењу може да води у циљу кажњавања једног деликта, јер је већ пре стварања државе право кажњавања припадало појединцима. Оно што му се у овом делу може замерити то је извесна „национална пропаганда“, као код некојих модерних правних писаца. Цела глава XI је напад на Шпањолце и Португалце због свирепости почињених у рату и славопојка своје народу, Холанђанима, што не приличи једном озбиљном научном спису. У овом дакле делу Гроциус често није научник, него адвокат националних интереса своје земље.

Главе 12 и 13 сачињавају *Maris liberi defensio*, које је дакле написано у одбрану слободе мора за Холанђане против Шпањаца. Циљ му је да докаже ле-

гитимност заплена једног португалског брода од стране холандске Компаније за источну Индију и да убеди да према томе овој припада узапљени плен. И сувише би било опширно улазити у суптилну аргументацију којом Гроциус ово све доказује. Али не треба при томе заборавити да су у то доба односи између шпанског и холандског народа били веома рђави, не само због честе антипатије, која постоји између јужњака и северњака, него и због историских односа и шпанске политичке тежње да Холандију подјарми, што јој је и успело неко време.

De iure belli ac pacis се дели на један увод и на три дела, од којих је сваки подељен у главе, а главе на параграфе. У уводу Гроциус износи три ствари: 1. признање међународног права и назначење његових извора, 2. циљ књиге, и 3. поглед на методу. Гроциус на овом месту помиње три извора међународног права: природу, слободну вољу Божију (заузима врло мали део) и пристанак. Право није засновано на сили. Сила му је само потребна за његов спољашњи ефекат, за његове последице.

У првој се књизи Гроциус бави класичним питањем, да ли рат може да буде правичан, о коме је већ раније говорио у трећој глави дела о плену. Овде Гроциус овако дефинише рат: стање оних који силом подржавају један спор, *status per vim certantium*, исто као и у *De iure praedae*. За њега рат није противан природном праву. За доказ томе Гроциус указује на две чињенице: 1. на природан нагон самоодржања, који је урођен у сваком живом бићу; 2. на ауторитет Светог Писма, Цице-

рона, Гајуса и других. Гроциус доказује да рат и смртна казна не стоје у опреци ни са Хришћанством, ни са међународним правом. Рат је дакле по њему дозвољен. Он разликује три врсте ратова: јавне (између суверена), приватне (између појединаца) и мешовите (између суверена и појединаца). Гроциус признаје легитимност приватног рата када год постоји немогућност обраћања суду. Он тим поводом дефинише и појам суверености. Гроциус сматра рат противу тираније за оправдан. Да се рат избегне, он назначује три пута и начина: пријатељски споразум, арбитражу и коцку. При вођењу рата Гроциус дозвољава извесна данас забрањена средства, као употребу непријатељске униформе и заставе. Али захтева да се поштује непријатељу дата реч. Корист није довољан разлог за рат.

У свом излагању и Гроциус се служи тада распрострањеном у науци схоластичком методом. Он врло много цитира друге ауторитете и писце, Балда, Бартола, Гентилиса и Виторију. Он је имао велико памћење. Старе је писце наводио по сећању, те је често чинио грешке. Он се често служи при својој методи и дигресивним обликом. Поред питања о коме је реч, он излаже читаве теорије о сасвим другим питањима. Тако се, говорећи о ратном праву, користи приликом да изложи општу теорију права и читав систем природног права, и тако постаје оснивач школе природног и међународног права. Често има дуга излагања која не одговарају наслову под којим се налазе.

Гроциус полази правилно од гледишта да је право потребно свакој заједници, и националној и интернационалној. Он истиче друштвеност човека,

то јест његову битну особину да живи у друштву са другим људима. Поред природног права Гроциус ставља и једно вољно право које дели на божанско и људско. Грађанско је право по Гроциусу оно право које проистиче из државе, то јест из власти која државом управља. Вољно право не може да мења природно право, јер ово стоји изнад свију воља. О држави Гроциус само узгред говори у делу о рату и миру, поводом одређивања тога шта је јавни рат. У начелу Гроциус усваја доктрину друштвеног уговора, *contrat social*. Право државе на земљиште Гроциус сматра, са гледишта међународног права, као право својине. Што се тиче мора, он је мишљења да се оно не може присвојити. Занимљиво је да Гроциус тврди да за странаца не важе туђински закони, јер странац није странка у друштвеном уговору, те га овај не везује према законима који проистичу из уговора који странац није усвојио. Исто је тако занимљива његова тежња да радије посматра индивидуу него државу. Његово схватање међународне заједнице се више односи на заједницу појединаца, него на заједницу држава.

Неки су писци желели да Гроциуса уврсте у ред пацифиста, који теже да на место рата ставе мирно решење спорова. Ма да је последња глава књиге о рату и миру позив владалаца на мир, ипак Гроциус не спада у *иренисте*. Он није присталица идеје да миру ваља принети на жртву право, то јест да рату не треба прибегавати чак ни када је у питању наше право. Гроциус не претендује на укидање ратова. Он само жели да рат подвргне правним нормама, да га регулише. Његова дефиниција рата је и сувише широка: *status per*

vim certantium. У *De iure praedae* он дефинише рат: *armata in armatum executio*. Гентилисова је дефиниција боља: *publcorum armorum iusta contentio*. Постоје дакле две разлике између њих: 1. у Гроциусовој дефиницији нема Гентилисов елеменат правичности рата; 2. Гентилис под ратом разуме само борбу између владалаца, држава, народа, *publicorum*, док Гроциус својом дефиницијом обухвата и борбу између појединаца. Гентилисова је дакле дефиниција безусловни боља. Гроциусова не одговара нашем модерном схватању рата. Она је застарела, ма да је познија од Гентилисове. То долази отуда што је за Гроциуса рат посвећен природним правом, те припада свакоме, па и појединцима. Ипак је јасно да он не дозвољава сва средства између зараћених страна. Непријатељ не губи својство човека. Рат, уосталом, вели Гроциус, не треба водити без оправданих разлога. Гроциус очигледно жели да се умање ратне грозоте. Он пише у време страшног и крвавог тридесето-годишњег рата (1618 до 1648), који се завршава тек Вестфалским миром. Одатле и његова тежња да се рат што више регулише правним одредбама. Па ипак он, по нашем садањем схватању, оставља и сувише слободе за убиства, отмице и насиља сваке врсте. Истина је да он пише у 17, а не у 20 веку.

Гроциус значи једну епоху у историји међународног права. Он није измислио ни пронашао никакву нову правну дисциплину. Он много дугује својим претходницима, нарочито Виторији и Гентилису. Свареза пак, са којим има највише сличност, није употребио. Гроциусова је највећа заслуга у томе што је начинио једну синтезу свега

онога што су дали његови претходници. Нема писца који својим претходницима не дугује ништа. Ипак Гроциусово дело није обична компилација. Од Гентилиса је узео највише чињеница и примера. Гроциусово дело је класично више него икоје друго. Ма да „отац“ међународног права, како су га неки крстили, он се није ограничио на правне студије. Он је у исто време и мислилац и практичар, и човек од студија и човек од акције. Правник, правни филозоф, астроном, песник, историчар, теолог (у оно су доба науке биле много мање обилне, него данас, те их је било релативно лако све обухватити), Гроциус је и адвокат и судија (у Холандији једно време), и дипломата. Једино што није био, то је професор. За професора Пилеа, па и за Белгијанца Ниса, Гроциус није *оснивач* међународног права, јер је оно постојало давно пре њега. Али је он најславнији претставник кога је ово право до сада имало. У Немачкој су, ускоро по изласку његовог дела о рату и миру (чији пун наслов гласи: *De iure belli ac pacis libri tres in quibus ius naturae et gentium, item iuris publici graeciae explicatur*), основали посебне катедре за изучавање Гроциусовог дела и система, на пример на универзитету у Хајдлбергу. Енциклопедски карактер Гроциусов се оличава у великој разноликости предмета о којима је писао поред дела о међународном праву. Не треба пак заборавити, да је он о овоме праву писао у доба када је беснео тридесето-годишњи рат, међу чијим је грозотама он одрастао и чије су га страхоте побудиле да напише дело о потреби хуманизирања и регулација ратних обичаја. Његова је отаџбина тада водила тешке и

крваве ратове за своју верску и политичку независност и ослобођење од шпанског јарма. Познавање ове чињенице у многим објашњава његово дело и његове идеје.

ГЛАВА ТРЕЋА

ПОСТ — ГРОЦИЈЕВЦИ.

1. Џон Селден — 2. Ричард Зуч. — 3. Самуило Пусфендорф. — 4. Корнелије Бинкерсхек. — 5. Христијан Фридрих фон Волф. — 6. Емер де Вател. — 7. Г. Ф. де Мартенс.

1. ЏОН СЕЛДЕН.

1584—1654.

Селден је нарочито познат због своје полемике са Гроцијусом. Иначе он није интернационалиста. Он је пре свега политичар и због тога је његово дело полемичке природе.

Селден се родио у Салвингтону, у области Саксе. Када му је било 16 година већ је на студијама у Оксфорду, одакле излази као адвокат, али не врши праксу. Нагињао је археологији и правним старинама. Када му је било 22 године написао је дело о грађанској администрацији Енглеске пре Освајања. Између 1614 и 1618 публиковао је неколико радова о старим оријенталским институцијама. 1618 излази његова „Историја десетка“ (данка), коју је забранила цензура и натерала га да се одрекне своје књиге. 1621 Селден ступа у јаван живот. Ускоро бива затворен у лондонску Кулу због једног протеста. 1623 се враћа у Доњи Дом. 1628 учествује у изради Петиције

права и понова доспева у затвор. После чега се враћа археолошким студијама.

1635 излази под краљевском патронажом дело које га је прославило, *Mare clausum*. У њему Селден развија охоло теорије енглеског ексклузивизма на посед мора. Ово је дело, како изгледа, било написано већ седамнаест година раније него што је штампано. Оно је требало да буде одговор на Гроциусово дело о слободном мору, али је енглески краљ Џак Први забранио, из политичких разлога, да изађе. И тако је одговор на Гроциусов *Mare liberum* (1609) дошао тек 25 година доцније. 1640 излази његов *De iure naturali et gentium circa disciplinam Ebraeorum*. Селден затим бива изабран за представника оксфордског универзитета у Дугом Парламенту. После дуже политичке каријере, Селден добија 1647 пензију од Парламента као награду за патње претрпљене под монархијом. Исте је године издао прво издање старе књиге енглеског права *La Fleta*. Умро је 1654. Као Зучеву, тако и Селденову улогу интернационалиста ништа боље не објашњује него његов живот и његове научне преокупације.

2. РИЧАРД ЗУЧ.

1590—1660.

Међу интернационалистима 17 века, Енглец Зуч, (Richard Zouch или Zouchaeus) је, вели професор Жорж Сел, највише и најмање познат. Највише, јер се његово име свуда помиње у уџбеницима као име једнога од отаца међународног права; најмање, јер мало ко познаје његова дела. Професор Пиле вели да су стари писци жртве формата својих књига, то јест да их нико не чита због тога што су њихова дела штампана на сувише гломазним форматама. Од Омптеде, вели Сел, па све до данас, са изузетком Калтенборна, сви критичари истичу Зучеве добре особине. Оно што му је највише славе донело јесте проналазак који је учинио изразом *ius inter gentes*, израз који му је осигурао почасно место на почетку уџбеника међународног права, али израз који је он у ствари узео, као што смо већ видели, од Виторије.

Зуч се родио 1590 године у једној старој племићској породици. 1614 је положио лисанс права на оксфордском универзитету, који ће и он прославити својим радовима на пољу грађанског и канонског права. 1619 Зуч добија докторску титулу. Тада му је било тридесет година. Следеће године, 1620, Зуч бива постављен за професора грађанског права на катедру Алберика Гентилиса. Зуч је у два маха био члан Доњег Дома. 1625 по-

стављен је био за члана Високог Адмиралитетског Суда. 1629 излази Зучево прво правно дело *Elementa iurisprudentiae, definitionibus, regulis et sententiis selectoribus iuris civilis illustrata*. Охон (=Oxford) 1629. После овога долазе једно за другим три дела: 1634, *Descriptio iuris et iudicii feudalis...*; 1636, *Descriptio iuris et iudicii temporalis*; и 1640, *Descriptio iuris et iudicii sacri, militaris, maritimi*. За време револуције 1648 године, Зуч се налазио изван политике. 1650 излази његово дело међународног права *iuris et iudicii feodalis, sive iuris intergentes in questionum de eodem explicatio*. 1652 враћа се на грађанско право и овога пута пише не на латинском, него на енглеском језику: *Cases and questions resolved on civil law*.

1653 Дон Пантелеон Са, брат португалског амбасадора, беше извршио једно убиство и би ухапшен. Као што је раније консуловала Гентилиса, тако се сада енглеска влада обратила Зучу за мишљење о правној могућности да кривца казни. Зуч је дао позитиван одговор и брат португалског посланика би осуђен и погубљен. Као Гентилис, тако је и Зуч тим поводом штампао 1658 дело под насловом *Solutio quaestionis de legati deliquentes iudice competente*. То му је био последњи рад на пољу јавног права.

Зучев је живот био миран и сав посвећен раду и студијама. Умро је 1 марта 1660 године у Лондону. У његово доба, вели Сел, нико није боље од њега био верзиран у грађанском праву. Математичар, логичар, писац, уметник, теоретичар и практичар, Зуч је припадао оној класи енциклопедиста, која је у оно доба била врло честа.

Право је по Зучу засновано на *ratio comunis humanae*. И код њега се опажа тежња ка филозофији права и утицај природног права. У методи је вредна пажња његова подела на *ius*, то јест право које сви усвајају, *quae sunt minus dubitati iuris*, и *iudicium*, то јест право које је спорно, *ea quae videntur iuris controversi*. Због тога су његова дела подељена на два дела, на *ius* и *iudicium*. Овај други је део увек много дужи, јер у њему Зуч у тавчинама испитује све контроверзе о дотичном питању. Он обично не даје своју солуцију, него оставља читаоцу слободу да сам пресуди на основу аргумената и примера које он даје. Зуч затим дели *ius* и *iudicium* на право за време мира и на право за време рата. Он, противно од Гроциуса, на прво место ставља мирнодопско право, а ратно право тек на друго место. Зуч наиме сматра мир као нормално стање у међународним односима. То исто истина чини и Гроциус, али је Зуч логичнији што према томе схватању првенство даје мирнодопском праву, а то претставља новину у међународном праву.

Под утицајем грађанског права Зуч дели мирнодопско и ратно право на четири дела: 1. на *status*, то јест на лично право; 2. на *dominium*, то јест стварно право; 3. на *debitum*, односно облигације; и 4. на *delictum*, то јест кривична дела.

Међународно право почиње Зуч од дефиниције: *ius inter gentes est, quod in communione inter diversos principes, vel populos, penes quos est imperium, usurpatur. Quod scilicet, moribus rationi congruis inter Gentes plerasque receptum est, et id in quod gentes*

singulae inter se consentit, et observatur inter eas quibuscum pax est et inter eas quibuscum bellum. Ова његова дефиниција одговара називу *ius inter gentes*, као и модерном схватању међународног права. Она је прославила и цело дело. Зуч дакле побија Гајусову дефиницију и римско схватање међународног права. Па ипак је мишљења да је у Риму постојало међународно право у данашњем смислу речи под именом *ius fœciale*. Ово се право тичало положаја краљева, народа, страних нација и целог права мира и рата. Зуч у кратко описује историју институције *феџијала*. Он поставља три извора међународном праву: феџијале, обичаје, и уговоре. О феџијалном праву Зуч наводи Цицеронову дефиницију: *praestabilem scientiam quae in conditionibus regum, populorum, ext-erarumque nationum, in omni denique iure pacis et belli versantur*. Све је Зучево дело инспирисано римским правом.

Зуч помиње стварну неједнакост која постоји између држава. Он често инсистира на праву трговања и наводи Прокулусову дефиницију: право за друге да имају код нас, као и код своје куће, слободу и својину над оним што им припада. Он се такође прилично задржава на дипломатским односима владалаца, на њиховим изасланицима, у чији церемонијал, права и првенство улази до танчина. На крају студије мирнодопског права Зуч изучава кривична дела. Кривица се по њему рађа из увреде напете лицима, *iniuria*, или из неиспуњења обавеза једне државе, обавеза које налаже хуманост, на пример забраном трговања, кршењем дате речи или заклетве, итд. Тим поводом Зуч за чудо тврди да држава није само све-

товна, него и морална и верска установа, и да због тога не сме да гази дату веру.

И рат спада под међународно право. Рат је, вели Зуч, правична борба, то јест борба за праведну ствар и то од стране овлашћене власти, то јест од стране суверена. Рат мора да буде свечано објављен. Зуч помиње и приватан рат. Нарочиту пак пажњу обраћа праву својине у време рата. И ту он групише све могуће околности у четири поменуте групе: *status, dominium, debitum* и *delictum*, то јест на положај лица (ратника, небораца, суверена и странаца), територије и добара, уговора, и најзад, деликата против ратних правила.

У стварном праву (*dominium*) главно је питање окупације и то нарочито окупације мора. Зуч наводи супротна мишљења Улпијана и Паулуса. Али иде за стопама Гроцијуса, који признаје право поседа над оним што се данас зове прибрежним морем. У трећем делу, о облигацијама у доба мира, Зуч се бави дипломатским односима и уговорима, као и питањем ранга и првенства: *utrum principes de loco et praecedentia contendere deceat*. Он на том месту третира на пример питање данас безначајно, да ли титула *серенисимум* припада онима који нису краљеви, титула до које је венецијанској републици било много стало. Па онда: да ли може да шаље амбасадоре неко ко нема врховну власт. Енглеска је краљица Јелисавета била одбила да прими амбасадора шпанског војсковође Албе. Зуч наводи да су римски претори слали праве амбасадоре. Он испитује и питања: да ли се свештена лица и жене могу употребљавати као амбасадори, да ли се може одбити један амбасадор (Гентилис је био мишљења да може), у којој мери амбасадор

везује свога суверена, сме ли амбасадор да се служи неистинама, итд. У четвртом делу, посвећеном деликтима, Зуч расправља питање екстрадиције и вели да не постоји право на екстрадицију, те да се морају правити посебни уговори о томе. Занимљиво је да је Зуч био истог мишљења са Гроциусом да једна држава има права да спречи претерано наоружање својих суседа. У погледу вредности уговора Зуч заступа правилно гледиште да у случају да једна страна уговорница не испуни *ма и једну једину клаузулу*, да се онда она друга страна тиме ослобађа од *целој* уговора.

Дужност је сваке државе, вели Зуч, да све учини да се рат избегне и да покуша да на други начин добије задовољење. И он наравно расправља питање да ли треба сматрати за непријатеље оне народе који су друге вероисповести. Исто тако расправља и питања: када је рат дозвољен, да ли може да буде правичан за обе стране, и стотину других ситнијих или крупнијих питања чија би листа била и сувише дуга да је овде наведемо. На питање да ли постоје случајеви у којима објава рата није обавезна, питање на које су енглески писци одговорили позитивно, Зуч наводи четири случаја, који за нас данас немају никаквог значаја. Може ли се рат почети одмах по објави? Гроциус вели да може. Гентилис вели да је обичај да се чека 33 дана. Могу ли се заробљеници поубијати ако постоји немогућност да се сачувају, ако не би било могуће да се иххране, на пример? Гентилис осуђује ту праксу. Зуч такође наводи мишљење Гентилисово да су се жене, које буду ухваћене са оружјем у руци, одрекле привилегије свога пола и да према томе треба са њима поступати као са људима.

Главни утисак, вели Жорж Сел, који се добија када се читају Зучева дела, јесте отсуство сваке оригиналности. Зуч се искључиво служи знањем које је добио од других, он оперише са оним што је од других научио, а поглавито од Гроциуса и од свога оксфордског претходника Гентилиса. Ипак, вели Сел, Зуч није плагијатор, јер он отворено и лојално наводи све писце од реда. Зуч је први *вулгаризатор* међународног права. За његово се дело може рећи да је први приручник међународног права, а то је велика заслуга за нашу науку. Он пише јасно и релативно концизно. Зуч је дакле успео само делимично. Преко неких важних питања он прелази ћутке. Он на пример ништа не говори о народности, о врстама држава, о консулима, о рекама, о блокади, о арбитражи, о сталној неутралности. Једва помиње права држава, анексије, интервенције итд. Рат на мору не дели од рата на суву. Право претставништва и амбасаде расправља напротив и сувише исцрпно. Нарочито претерује, када на пример испитује незгоде жељидбе амбасадора.

Ма да под утицајем римског права, Зуч не заоставља ни своје савременике, које такође ревностно наводи. Његово дело показује велику теориску слабост, која се нарочито испољава у његовој схоластичкој методи да питање расправља под „за” и „против”. Зуч се много устручава да испољи своје мишљење. Његова је пак заслуга што је Гроциус постао познат у Енглеској. Зучева је ерудиција велика. Исто тако и његова објективност и поштење у излагању. Он је много допринео развиту међународно-правне доктрине.

5. САМУИЛО ПУФЕНДОРФ.

1632—1694.

Пуфендорф је шеф оне школе правника која се крајем 17 и почетком 18 века посветила изучавању природног права. Ни он није био никакав стваралачки геније, нити проналазач идеја, које је умео методично да среди и излучи као некакав логичан низ математичких аксиома. Он је дао нашој науци један систематски план тачних размера и правилних линија. Лајбницова је грешка, вели П. Аврил, што је својим омаловажењем завео многе правнике и филозофе у погледу њиховог суда о Пуфендорфу. *Vir parum iurisconsultus et minime philosophus*, каже за њега Лајбниц. И поред спољног изгледа Пуфендорф је пре био правник са филозофским духом, него филозоф наклоњен правним дисциплинама. Пуфендорф је био пре свега професор, и то један од највећих професора свога века. Студирао је у Лајпцигу и Јени, где га је математичар Вајгел увео у Декартову филозофију. Пуфендорф је поучавао децу шведског посланика у Копенхагену. Када је избио рат између Данске и шведског краља Карла-Густава, Данци су ухапсили свиту шведског посланика, па и учитеља његове породице, барона фон Пуфендорфа. За време заточништва, Пуфендорф је израдио дело *Elementa iurisprudentiae universalis libri duo*.

Родио се 1632, то јест исте године када су се родили и Локе, Кумберланд и Спиноза. Отац му

је био пастор реформистичке цркве. Старији му је брат био шведски амбасадор у Паризу. Живот му је протекао у миру и раду. 1661 постао је професор природног и међународног права на универзитету у Хајлбергу, где је нарочита катедра створена за њега. 1670 га позива шведски краљ на ново-основани универзитет у Лунду, где Пуфендорф 1672 издаје своје велико дело *iuris naturae et gentium libri octo*. Следеће године излази извод под насловом *De officiis hominis et civis, prout ipsi praescribuntur lege*. Његов трактат о природном и међународном праву био је јако нападнут. Пуфендорф се осветио издавши једну брошуру против својих критичара, из чега се развила оштра полемика, која се завршила неповољно по Пуфендорфове критичаре, професора Бекмана и пастора Шварца, који су били протерани из Шведске. 1677 Пуфендорф се преселио из Лунда у Стокхолм, у звању краљевског историографа. Умро је 1694 у Берлину, у 62-ој години живота.

Пуфендорфова је заслуга што је прекинута дотле постојећа веза између јавног права и теологије и што је природно право лаицизирано. Главне идеје му се налазе у трактату *De iure naturae et gentium*, у коме се налази изложена његова правна и философска доктрина. Осам књига ових сачињавају прави *Corpus iuris naturalis*, потпуни систем јавног и приватног права.

Ово дело почиње дугим метафизичким уводом који је брзо застарео. У њему писац прво поставља разлику између физичких и правних лица, која назива простим и сложеним лицима. Он затим дефинише неке правне појмове, као што су закон,

право, обавезе итд. Бог је аутор универзума и закона. По свом пореклу закон је божански или човечански, природан или позитиван. Тако Пуфендорф дели законе. Природан закон је онај који одговара човековој друштвеној природи. Позитиван је закон заснован на вољи законодавчевој. Природно је стање човеково оно стање у коме се он налази по рођењу, апстрахујући све проналаске и све установе чисто људске. Затим следује испитивање природног стања и прелаза у друштвено стање. Поред природног стања постоје четири побочна стања: брак, филијација, однос господара и слуге и однос грађанина, то јест члана грађанског друштва. Противно Хобесу који тврди да је природно стање рат свакога са свима, Пуфендорф заступа гледиште да је мир природно стање, а не рат. Природни закон управља човечанством вечито и универзално. Нема заједничког права за људе и животиње и поред римске дефиниције *ius naturale est quod natura omnia animalia docuit*, јер биће без разума не може бити правни субјект.

Пуфендорф покушава да докаже да позитивно међународно право не може да постоји. Тек на крају осме и последње књиге он прелази на ратно право. Основа овога права, његово оправдање, лежи по Пуфендорфу у природном и неоспорном праву одбране од неоправданог напада. И он се упушта у разматрање правичних ратова и *iustae causae*.

Осим неколико детаљнијих анализа, Пуфендорф није улазио дубље ни у најзанимљивија питања међународног права. Он дозвољава да се побеђени ослаби тиме што ће му се „одузети сва сувишна богатства, како би у будуће био опрезнији према нама“. Ратни плен припада држави.

Стил му има слабости. Његов преводилац и бранилац Барберак признаје елегантност и лакоћу Гроциусовог излагања у поређењу према Пуфендорфовом, ма да многи налазе да је и Гроциус често нејасан због своје превелике концизности, збијености. Пуфендорф је ипак приступачнији него Гроциус, кога могу да читају само прекаљени научници. Пуфендорф је несумњиво инфериоран Гроциусу, стил му је спор и монотон, документација далеко испод Гроциусове. Али и код једног и код другог се могу наћи погрешни наводи. Њихов заједнички преводилац Барберак многе је у својим преводима исправио.

Што се тиче суштине Пуфендорфовог учења, довољно је рећи да је у филозофији следбеник Хобсов, а у праву ученик Гроциусов. Жуфроа (Jouffroy, Cours de droit naturel, Paris, 1876), који није нежан према Пуфендорфу, признаје овоме да је изградио систем социјалног права, јер засеца у проблему порекла човечијег друштва. Пуфендорфову је теорију о томе доцније усвојио и Монтескије у своме *Esprit des lois*. Код Монтескија се налази још једна концепција узета од Пуфендорфа: право самоодбране као основ за право ратовања. Француска енциклопедија даје повољан суд о Пуфендорфовом раду. Дидеро се повољно о њему изражава. Дагесо неповољно. Волтер, који није марио интернационалисте, вели у своме филозофском речнику (v. Droit, sec. II, Droit public): „Rien ne contribuera plus à rendre un esprit faux, obscur, confus, incertain, que la lecture de Grotius, de Pufendorf et de presque tous les commentaires sur le Droit public“.

4. КОРНЕЛИУС БИНКЕРСХЕК.

1675—1745.

Још један Холанђанин. Родио се 29 маја 1672 у Миделбургу у Зеландији. Студирао је хуманости и римско право. Затим је адвокат у Хагу. 1703 постаје судија. Од 1724 до смрти 1743 председник је врховне апелације у Хагу за области Холандију, Зеландију и Фрисландију. На том је положају стекао нарочито познавање поморског међународног права. Његов рђав латински језик такође је нашао тумача у преводиоцу Барбераку, професору права на Лозанској Академији, доцнијем универзитету, на коме је докторирао и наш Јован Скерлић.

Бинкерсхек се служи оригиналном методом. Када он пише, Гроциус беше већ давно поставио тезу дуалности природног и позитивног права. Бинкерсхек поставља међународно право искључиво на позитивну основу. Он је један од највећих претставника позитивистичке школе у међународном праву.

Прво му је по датуму дело *De dominio maris* (1702). Као што наслов вели тиче се власти над морем. Оно долази после Гроциусове контроверзе са Селденом. Бинкерсхек не испитује правну природу власти над територијалним морем, да ли је то право својине или суверености. Његова је само идеја да оно што ствара право над прибрежним морем, то су топ и оружје, то јест да само од њих потиче и зависи право државе над тим делом морске површине.

1721 излази његово доктринално дело *De foro legatorum* поводом једног конкретног случаја који се догодио у Холандији. У то се доба много дебатовало о неприкосновености и независности дипломатских представника. Бинкерсхек расправља питање како треба да се поступа са личношћу и иметком амбасадора, може ли се он ухапсити, а иметак му одузети, и читав низ сличних питања. Бинкерсхек оспорава тобожњи свети карактер амбасадора. Он се уосталом врло неповољно изражава о дипломатама. За њих вели да проводе време у забави и нераду, и да корумпирају и интригирају. У време када је ово дело писано, неколико је владалаца било суђено: Марија Стјуарт под краљицом Јелисаветом; у Напуљу је погубљен Конрадини, последњи представник Хоенштауфена, по налогу Карла Анжујског; Роберт краљ Напуљски је такође погубљен, по налогу цара Хенриха II. Све ово из политичких разлога, више него из правних, што је побудило и Бинкерсхека да о томе пише. И он се бави случајем Дона Пантелеоне Са. Бинкерсхек усваја начело да изасланик не може бити суђен и кажњен у држави у којој је акредитован, осим у случају злочина против државе. Он помиње случај шпанског амбасадора Селамаре, ухаћеног 1718 у Француској, у завери против регента, војводе Орлеанског. Бинкерсхек придаје врло велики домашај дипломатској неповредности. Он испитује њене последице на грађанском и кривичном пољу. Он не употребљава израз екстериторијалност.

De foro legatorum је написао поводом случаја, који се збио 1720. Тицало се афере резидента војводе Холштајнског у Хагу, чије су ствари у-

запаћене од стране врховног суда за област Холандију, због дуга који је закључио као трговац. Бинкерсхек даје за право холандском суду, али вели да је у таквим случајевима дипломатски пут ипак бољи од судског.

Ваља поменути једно питање које ни до данас модерна правна књижевност није решила једногласно: шта је по себи и по својој правној природи акт ратификације једног међународног уговора. Бинкерсхек заступа тезу која је данас напуштена, али коју су некад заступали и Гроциус, Пуфендорф, Вател, де Мартенс, да правила мандата управљају и закључењем међународних уговора, то јест, да је владалац везан актом свога амбасадора, кад год овај дела у границама дате му власти, чак и онда ако пређе преко тајних инструкција које је добио од владарца. Данас пак важност уговора зависи од ратификације, а не од потписа.

De rebus bellicis је само прва књига дела *Quaestiones iuris publici*, чија је наслов много обимнија него садржина; једва су на пољу јавног права дата нека подробнија развијања поводом објаве непријатељстава. Две су главне идеје изложене у овоме делу: 1. да се под утицајем филозофије 18 века појачала и остварила тежња да се повећају обавезе зараћених страна начелом поштовања националне суверености противнике (право поморског рата и неутралности, на пример, да предмет отет од непријатеља не пада самим тим у власт отимача, то јест да рат даје само фактичан пренос, услован и без правног акта, који се дефинитивно регулише тек уговором о миру, што значи, по Бинкерсхеку, да се својина враћа соп-

ственику, ако овај своју ствар поврати пре него што ју је отимач присвојио).

Књига се дели на два дела: *De statu belli inter hostes* и *De statu belli inter non hostes*, то јест право неутралаца. Мора се признати да је ту Бинкерсхек врло добро запазио противност која постоји између интереса зараћених страна с једне и неутралних држава с друге стране. Он је разумео тежњу првих да што више ограниче права других и обрнуто. Ова се противност интереса решава компромисом којим свака страна има да принесе на жртву извесне користи. Ово наводи писца да се позабави и кријумчарењем и блокадом, али он још не говори о ефективној блокади, ма да предосећа да се права неутралаца више не могу ограничавати преко напора који чини блокирајућа сила, то јест сразмерно њеној снази. Ефективност блокаде је прокламована тек 1856 Париском Декларацијом.

5. ХРИСТИЈАН-ФРИДРИХ ФОН ВОЛФ.

1679—1754.

Волф се родио 14 јануара 1679 у Бреслави. У почетку је показивао наклоност за математику. Из ране је младости упознат са Декартовим системом, чија је метода на младог Волфа оставила јак утисак. По препоруци његовог учитеља Лајбница би му поверена 1702 катедра на универзитету у Лајпцигу, а 1707 у Хале. 1721 године Волф би протеран из пруских земаља због протурања опасних јеретичких идеја. Волф је прогнат на основу једног тенденциозног навештаја краљу Фридриху-Вилхелму I о његовој теорији „претходно постављене хармоније”, с тим да буде обешен, ако се после 24 часа још затекне у пруским границама. Волф се склонио у државу Хес-Касел, где је ускоро постављен за професора математике и философије на универзитету у Марбургу, са титулом дворског саветника. 1741, по ступању Фридриха II на престо, Волф би позват натраг у Пруску и би му враћена катедра. Умро је 1754.

Волф је оставио велики број дела од којих да поменемо само неколико од општег значаја: *Philosophia prima, sive ontologia* (Frankfurt, 1730—1758), *Cosmologia generalis*, (Frankfurt, 1731—1759), *Psychologia rationalis, Philosophia practica universalis, Psychologia empirica* (Frankfurt, 1732), *Ius naturae methodo scientifica pertractatum* (8 vol. in 4°, Frankfurt,

1740—1748), *Ius gentium methodo scientifica pertractatum, Institutiones iuris naturae et gentium*, (извод из великог дела), *Philosophia moralis, sive Ethica*, у пет књига, итд.

Ни за Волфа се не може рећи да је био оригиналног духа. И поред дивљења према Декарту, Волф је у философији био веран ученик Лајбнићев. Он је Лајбнићеву доктрину јако популизирао. Лајбнићев утицај на Волфа био је уосталом веома велики. Волф је био неуморан радник. Његов систем представља једну моћну идејну конструктивност. Али његово се велико дело *Ius naturae* на жалост тешко чита, јер Волф претерује са математичким демонстрацијама у праву, у коме се тешко могу примењивати сличне методе. Због тога је његов извод много приступачнији и јаснији. Идеја водиља Волфовог система јесте, да се међународно право заснива на природном праву и да извор свакога права почива у самој човековој природи, и да према томе треба поћи од анализе човечије природе. Том се анализом показује како човек постаје природно обавезан и како може да има права која се излучују из саме особине човечијег бића. Изнад природног права стоји право социјалног, друштвеног порекла које почива на вољи друштва, која пак није ништа друго него производ воље човечије. Природно, грађанско и међународно право су само три етапе. Међународно право црпи свој корен у природном праву.

Волфов морал, инспирисан Лајбнићевим системом, цео је прожет оптимизмом, који је једна од главних карактерних особина те философије, а која

се своди на дужност човека да своја дела хармонизира са сугестијама природе.

Волф разликује *перфектно* и *имперфектно* право, према обавезности његових одредаба. Обавеза је перфектна или имперфектна према томе да ли се може или не може на њено извршење да принуди онај који је њом везан. Имперфектно се право може да претвори у перфектно путем уговора. Породица, брак, друштво, итд. су резултат уговора.

За Волфа постоји једно међународно право независно од сваког друштва. Друштвена власт и грађанско право које из ње истиче, у складу су са природним правом. Међународно право почива на истим начелима. Народи у својим односима треба да буду као и слободна лица у природном стању, јер и за њих, као и за појединце, важи једно природно право, из кога истичу иста права и дужности, као и за појединце. Њихово друштво, *civitas maxima* обухвата цео човечији род. У овој концепцији лежи главна оригиналност Волфовог система. Пошто постоји *civitas maxima*, логично је да она има права и да поставља, издаје законе, то јест да својим члановима наметне један правни поредак, неопходан за заједнички циљ. То право Волф зове *волунтарним*, вољним међународним правом, које се противставља природном међународном праву.

Поред ова два извора међународног права, Волф назначује још два: конвенције и обичаје. Али ова два имају само ограничен ауторитет, јер уговори и обичаји обавезују само оне државе, које су их закључиле или усвојиле. Обавезна природа обичаја почива, по Волфу, на једној врсти прећутног пак-

та. Овај према томе везује само оне народе између којих постоји дотични обичај. Из тога излази да за Волфа постоје четири међународна права: природно, волунтарно или вољно, конвенционално или уговорно и обичајно. За Гроцијуса се вољно међународно право поклапа са природним под називом међународно *интерно* право. А оно што Гроцијус назива волунтарним међународним правом, то је обичајно међународно право. Ова се Волфова *квадри-партитна* подела у ствари своди на два термина: на природно и на позитивно међународно право. Позитивно подразумева волунтарно, конвенционално и обичајно међународно право. Ова се три разликују од природног по томе што су заснована на пристанку народа, пристанку који је у случају (волунтарног права) претпостављен, у другом (уговорном) изражен, а у трећем (обичајном) прећутан.

Волф своди дужности народа према самим себи на две основне дужности: одржања и усавршавања, слично ономе што постоји и код индивидуа. Народи треба да раде на томе да стекну славу, да се просвете и цивилизују, то јест да стекну питома обичаје, и да развије своју моћ, али не на уштрб других народа. Ако су и сувише слаби, треба да се ставе под туторство другог, јачег и напреднијег народа. Тиме се оправдава међународно-правна установа протектората, а данас режима који се по Пакту Лиге Народа зове *мандатима*.

Дужности народа међу собом проистичу из истих начела из којих истичу и дужности појединаца једних према другима. Сваки народ, вели Волф, има једно непотпуно право на помоћ осталих народа, али он нема права да ову и захтева. Исто

тако постоји за народе и имперфектна обавеза трговања, која постаје перфектна само путем уговора. У начелу ниједан се народ не сме да испречи трговању између других народа. Ово се право може стећи само уговором. Право слободе искључује интервенцију других народа. Нико нема права да насилно намеће своје идеје и обичаје некултурним народима, јер нико нема права да другога усавршава против његове воље. Народи морају узајамно да поштују и верску слободу; нико није обавезан да трпи туђе верске мисионаре на својој територији. Тако су, на пример, језуити протерани из многих држава.

Пошто је испитао узајамне дужности народа, Волф прелази на испитивање њиховог односа према стварима, то јест на њихов „капацитет домена”. Државе, као и појединци, могу да стекну један територијалан посед *окупацијом* земљишта без господара. Волф затим износи разлоге из којих је могуће окупирати реке, али не и море, осим прибрежног дела. Држава мора да дозволи странцима боравак на својој територији, али њој припада право да оцени да ли јој тај боравак не наноси штете. Тако је данас право имиграције у Сједињеним Америчким Државама јако ограничено, а у Швајцарској забрањен рад странцима, да не би, у периоду економске кризе, шкодили и конкурисали швајцарским грађанима; рад је дозвољен само поданицима држава, које имају о томе нарочите уговоре са Швајцарском.

Односно решавања међународних спорова, Волф налази да је рат легитиман само као помоћно средство да се сломије рђава воља противника да прими

измирење, консилијацију. Волф помиње три начина да се мирним путем реше међународни спорови: трансакцију, медијацију и арбитражу. За реторију вели да није за осуду. Репресалије примењене на лица Волф назива *андролејсијом*.

И он се, наравно, бави питањем правичних ратова. Рат је дозвољен само да би се спречила или казнила увреда, то јест атак на право и то само на једно перфектно право. Развитак снаге једног народа не може да послужи осталима као оправдан разлог, *iusta causa*, за рат, против напредног народа, јер сваки народ има право да своју снагу развија и повећава. Према томе се не сме предузимати рат искључиво у циљу да се одржи равнотежа у снагама између држава, што је врло често давало повода за дуге и крваве ратове, како у прошлости, тако и у садашњости.

Каква права имају зараћене стране, пита се Волф, па одговара да ништа није дозвољено ономе који је повео један неправичан рат. На против, онај који води правичан рат сме да употреби сва средства, да би себи прибавио право. Па ипак Волф набраја радње и дела која су свима забрањена, као масакрирање заробљеника, тровање извора, итд.

У праву неутралности Волф разликује потпуне, перфектне и непотпуне, имперфектне обавезе. Обавеза за државе, да притекну у помоћ страни која је у праву, је непотпуна, то јест без санкције, и то двоструко: прво зато што народи, као ни појединци, нису приморани да жртвују своје сопствене интересе дужности *асистенције*; друго зато што је најчешће *causa incerta*, било у истини, било

што државе тврде да им се легалност рата чини сумњивом. Због свега је тога државама дозвољено да остану неутралне. Непотпуна обавеза помоћи, асистенције, постаје потпуном, перфектном, путем уговора о савезу и одбрани. Противно пак модерним концепцијама, Волф вели да неутрална држава мора да преко своје територије пропусти трупе зараћених страна, ако јој то не штоди.

Држава не сме да одбије, вели Волф, односе са другим народима, јер би тиме повредила њихова права. Одбити претставника значи нанети увреду дотичном народу. Право амбасаде је дакле једно перфектно право. Али, додаје Волф, народи нису принуђени да примају сталне, перманентне амбасаде, једно због тога што ствари о којима владе имају обично да преговарају, нису сталне ни свакодневне, друго стога што су стални амбасадори обично врста ухода. И у целом осталом излагању се види да Волф не мари и не цени дипломате. Он им даје врло мала права, минимум за извршење њихове мисије. Излишно би било улазити у појединости.

6. EMER DE VATEL.

1714—1764.

Вател припада оној школи правника која је названа „Гроциусовом традицијом“, а која је дошла крајем 17 и почетком 18 века као реакција на Пуфендорфову теорију природног права. Пуфендорф је порицао обавезан карактер неког позитивног међународног права, које би произлазило из изречних или прећутних конвенција. За Пуфендорфа је међународно право било само фрагмент природног права, а народи, односно државе, правне личности на чије односе треба применити начела природног права. На ту је доктрину дошло, као реакција, враћање Гроциусовој доктрини, реакција чији је промотор био Волф, али која се манифестовала већ са Зучом.

Вателов живот објашњава његове идеје, као и форму у којој је он своје идеје пружио публици. Емерик или Емер де Вател се родио 25 априла 1714 у Буве-у, у Кнежевини Невшателу, у једној старој тамошњој породици. Отац му је, Давид Вател, био пастор и добио племство од пруског краља приликом неке депутације пастора, коју је он водио у Берлин. Вател још из детињства показује да има дара и воље за политичке науке. Студирао је философију у Базелу, где је бриљантно свршио универзитетске студије. 1733 одлази у Женеву да студира теологију и метафизику. Али његову су кари-

јеру одлучила дела Лајбница и Волфа. Вател се одмах опредељује за Лајбница и 1741 издаје одбрану Лајбницовог система, одбрану коју посвећује Фридриху II. Како је био скромног материјалног стања, отишао је у Берлин да понуди своју службу пруском краљу, чији је, по рођењу, био поданик. Али тек 1746 добија службу у Саксонској, где бива постављен за саветника амбасаде. 1749 шаљу га у Берн за посланика. На овоме је положају провео девет година, за које је време често боравио код своје куће у Невшателу. За то је време написао и највећи број својих дела.

1758 излази његово велико дело *Droit des gens*. У то је доба у Немачкој беснео седмогодишњи рат. Вател би опозван из Берна и постављен за приватног саветника свога суверена Августа III. 1762 издаје своје философско дело *Questions de droit naturel*, у намери да допуни извесне тачке Волфовог дела. Услед слабог здравља Вател је 1766 морао да се повуче на своје имање. Следеће се године враћа у Дрезду, али поново пада у кревет и умире пре времена у родном му месту Невшателу 28 децембра 1767, у 53 години старости, од болести грудне хидромизије. За собом је оставио младу жену, са којом се оженио 1764, и једног сина. Као Швајцарац, Вател је задржао своју независност, као дипломата умео је да пише врло лаким и елегантним стилем.

Листа Вателових дела је врло дугачка. Да поменемо два краћа философска дела: 1. *Essai sur le fondement du droit naturel et sur le Premier principe de l'obligation où se trouvent les hommes d'en observer les lois*, 2. *Dissertation sur cette question: „La*

loi naturelle peut-elle porter la société à la perfection sans le secours des lois politiques?“ Ова два дела, (која, као што је то тада бивао обичај, носе врло дуге наслове), резимирају Вателове идеје о природном праву и сматрају се као потребан увод у његово међународно право, зато што по Вателу међународно право „у почетку није ништа друго него природно право примењено на народе”.

1758 године излази у две књиге у Невшателу његово капитално дело, које му је и створило славу и доживело велики број издања и превода на многе стране језике: *Le droit des gens ou principes de la loi naturelle appliqués à la conduite et aux affaires des nations et des souverains*. Вател је ово своје дело поделио у четири књиге једнаке величине: 1. О нацији као таквој (*De la nation considérée en elle-meme*), 2. О Нацији у односима са другима (*De la nation considérée dans ses relations avec les autres*), 3. О рату (*De la guerre*), и 4. О повраћају мира и о амбасадама (*Du rétablissement de la paix et des ambassades*). Само први део заузима трећину целокупног дела, а други и четврти заједно једну трећину. Први део садржи много материјала уставног и административног права, па чак и политичке економије, на пример о новчаним системима и о царинским режимима. Дело је писано са великом јасношћу; оно је приступачно и лепо написано. Ово је једна од првих књига међународног права која се може читати без напрезања и досаде. Вател је, као код нас Миленко Веснић, дипломата који је радио са успехом и на теорији међународног права.

У делу „Есеј о основи природног права и о првом начелу за човека да поштује законе”, Вател

поставља основу природног права у „битности и природи човека и ствари уопште”. Разум нам открива природно право, вели он. У крајњој анализи теорија природног се права своди, по Волфу и Вателу, на тежњу сваког човека ка усавршавању свога бића. Оба ова писца следују Лајбницовој теорији о моралу, да се срећа и усавршавање поклапају у овом најбољем могућем свету. Лајбницова је философија оптимистичка, за њега је човек по природи добар, човек воли добро, а мрзи зло. Али оптимизам у политичким наукама може бити опасан. Тврдити на пример, да ће људи слушати природан закон само стога што би у њему видели разлог за усавршавање и за моралан развитак, значи веровати да су људи морални и савршени. Вател то исто питање третира и у поменутој философској расправи, дисертацији о питању које је 1742 године Академија у Дижону поставила: „Може ли природан закон да доведе друштво до савршенства без помоћи политичких закона?”

Хобс и Пуфендорф су мешали међународно и природно право. Вател у уводу свога Међународног Права вели да се служио Волфовим делом чије теорије усваја, па додаје да је Волф писао по методи и форми геометриских уџбеника, те да је због тога неприступачан читаоцима. Вател тврди да студија међународног права захтева претходно познавање природног права. Вател вели да пише за оне за које међународно право и постоји као закон, то јест за владоце (суверене) и за њихове министре.

Дужности и права народа треба тражити у природном праву. Народи су природно једнаки, они

од природе добијају исте дужности и иста права. И Вател дели међународно право на вољно, *volontaire*, и потребно, *nécessaire*.

Цела прва књига међународног права му је посвећена државном, а не међународном праву. Он ту расправља о појму и уређењу суверене државе, о функцијама владе при управљању државним интересима, итд. По Вателу је најбоља врста владавине „ограничена монархија”, *la monarchie limitée*.

Сваки народ има пре свега дужности према самом себи. Ове се дужности састоје у самоодржању и у усавршавању. Најбољи начин, вели Вател, да један народ ради на своме усавршавању јесте да упозна самога себе, да утврди већ постигнут напредак и да разазна шта му још остаје да уради на пољу свога усавршавања. Стога је прва дужност свакога народа да себи изабере најбољи устав, најбољи у даним приликама и околностима. Ни једна страна држава нема права да се меша у та интерна питања. Вател затим говори о односима између владоца и народа. О државној функцији Вател има идеје које потсећају на садањи социални егитизам. Он без потребе улази у радничка питања, у проблеме земљорадње и индустрије и у улогу државе у тим стварима. За цркве вели да им не треба дозволити да прибаве велике поседе. Вател осуђује монополе, говори и о саобраћају, новцу, његовој међународној вредности, итд. Дужност је, вели, сваке добре владе да народу прибави срећу и благостање. Народ може да се осећа несретним и крај свег изобиља и материјалног богатства. За народну су дакле срећу потребне три ствари: интелектуалан и морални напредак, здрава религија

и добро правосуђе. Народ треба, пре свега, просветити, нарочито омладину, од које зависи будућност народа. Владалац треба — општа места, али за оно време значајна, — да помаже уметност и науку.

Религији Вател посвећује једну посебну главу свога *Droit des gens: De la piété et de la religion* (гл. XII). Он у религији види једно политичко средство за учвршћивање државног ауторитета. Он поставља начело слободе вероисповести, али додаје да је у интересу народа да припада само једној вероисповести, противно Монтескију, који је у својим „Персиским писмима“ (писмо 95) истакао користи, које по његовом убеђењу потичу од више разних вероисповести у једном истом народу. „Тамо, вели Мирабо, где се више вероисповести узајамно контролишу, све се пречишћавају... Корупције се ваља бојати само тамо где постоји једна доминирајућа вера која нема чега да се прибојава“. Вател у своме излагању испољава велико неповерење према свештенству. Због тога су га напали католички писци, као и због тога што је владоцу доделио и сувише власти у верским и црквеним питањима.

Вател затим поклања једну главу правосуђу и полицији. Да су сви људи подједнако добри, правични и поштени, природно би право било довољно за друштво, али пошто тако није, потребно је да народи буду „полицирани“, *policed*. При томе Вател, као присталица школе природног права, поверава владоцу сву власт и у исте руке ставља и законодавну и судску и извршну власт. Поред грађанске правде, Вател говори и о атрибутивној и дис-

трибутивној правди, то јест о подели места, функција, часништва и награда у држави, што спада у социјалну правду, а не у правосуђе.

Право кажњавања је по Вателовом схватању право индивидуалне самоодбране, које припада сваком човеку. Одатле потреба кривичног права и казених закона. У томе важи начело да је забрањено прибављати правду свакоме ко се може за њу да обрати суду, осим поменутог случаја самоодбране од напада. Због тога Вател осуђује двобоје, за које вели да стварају неред у држави. У питању правосуђа Вател је у многим изостао иза писаца свога доба. Он, на пример, не формулише правило о потреби судске независности. Не само да не одваја, као што то чини Монтескије, правосуђе од осталих државних власти, него шта више често меша правосудне и законодавне функције, а по некад сматра правосуђе као део извршне власти. Занимљиво је овим поводом поменути да Русо под именом владе, *gouvernement*, уједињује извршну и судску власт, одвајајући их од законодавне власти, која припада само народу, док је Локе сматрао судску власт као продужење законодавне, али као одвојену од извршне власти.

Трећа се дужност државе састоји у одбрани егзистенције, то јест у дужности да се што више ојача противу спољашњег напада. Снага једног народа зависи од три фактора: од броја становништва, из чега излази потреба за сузбијањем целибата (али о емигрирању ништа не вели), од вредности грађана, то јест од њихових врлина и карактера, и најзад од богатства. Ако је један народ немоћан да се сам заштити, он се може ставити под за-

штиту друге, јаче државе. Вател једну читаву главу посвећује овом својеволјном потчињавању једног народа другом у циљу заштите. Друга је једна глава посвећена питању како се један народ може да отцепи од државе у којој се налази. Вател исто тако сматра да сваки грађанин има право да изађе из поданства своје државе. У тој првој књизи још је реч о отуђивању покрајина и вароши, о рекама и мору.

Тек у књизи другој Вател прелази на међународно право и расправља три велика питања: узајамна права и дужности народа, њихове споразуме и конвенције, и решавање њихових сукоба. Он третира питање трговине и општења и вели да ма колико трговина била корисна појединцима и народима, да је ипак сваки народ слободан да тргује или не тргује са осталим народима, јер је та обавеза имперфектна, непотпуна. Односно конзула, Вател сматра да држава која жели да негде постави свога конзула, то може да учини једино уговором са заинтересованом државом.

Трећу главу ове књиге друге Вател посвећује начелу једнакости држава, али он више пише о достојанству и првенству, него заиста о начелу једнакости. Затим прелази на права држава: право на безбедност, начело немешања, осим изузетака. Односно екстрадиција, Вател вели да владалац, који неће да изда кривца или да га казни, постаје саучесник у повреди дотичног права. Поводом медијације, он вели да посредник никада не треба и сувише да инсистира на испуњењу правде, јер је он само посредник а не судија; он треба да утвче и на онога на чијој је страни право, да и он попусти

у интересу споразума. Тек када су сва мирољубива средства исцрпена, тек тада Вател дозвољава државама да прибегну рату, коме посвећује целу књигу трећу.

Рат је, вели Вател, стање у коме се право прибавља путем силе, *la guerre est cet état dans lequel on poursuit son droit par la force*. И он дели јаван од приватног рата; први се води између народа, други између појединаца. Вател се наравно, ограничава на првом. Вателова је дефиниција рата супериорна Гроциусовој, јер садржи један праван појам, прибављање права. Гроциус, као што смо видели, није делио државне ратове од приватних. Право ратовања је и сувише опасно да би га држава могла да дозволи појединцима. Јер како би народи себи могли да осигурају мир, ако би сваки појединац могао да својом вољом поремети мир Оно дакле може да припада само држави или, како Вател вели, суверену, односно владоцу. Рат повлачи собом такве несреће, да га треба водити само у случају јаких и озбиљних разлога двају врста: оправдавајућих и мотивишућих. *Iusta causa* рата лежи искључиво у повреди права. Вател, као и Гроциус, признаје само два правична разлога за рат: или спречити или казнити учињену неправду.

У његово се доба много расправљало питање да ли нагли разбитак суседне државе пружа довољан разлог за рат, то јест да ли се једна држава сме силом да успротиви јачању другог неког народа. Вател одговара са Гроциусом да не сме, али прави толико изузетака да долази са самим собом у противуречност. И Вател захтева обавезну

објаву рата пре отварања непријатељстава. Вател и сувише површно расправља проблем неутралности, ма да ипак више него Гроциус. Нарочито је то чудно од стране једног Швајцарца. Вател одобрава врбовање трупа на територији неутралних држава. Он дозвољава да неутрална држава даје ратне зајмове само једној од зараћених страна. Па расправља о прелазу трупа зараћених држава преко територије неутралне државе. Ова то може да дозволи, а да тиме не прекрши своју неутралност, под условом да то дозволи обема странама, јер се неутралност своди на дужност непристрасности. Вателове идеје о дужностима и правима неутралаца лако се објашњавају његовом народношћу, као Швајцарац он је био врло изданиан према неутралним државама.

Књига четврта је посвећена успостављању мира и амбасадама. Мир се успоставља уговорима. Право легације имају и васалне државе као и државе под протекторатом, па чак и градови са правом на заставу (право које се данас изгубило), као што су били, у доба Ватела, градови Нефшател и Бил у Швајцарској. Из начела равноправности држава Вател изводи закључак да и најситније државе имају право да постављају не само опуномоћене посланике, него и амбасадоре. Види се да је Вател био држављанин једне мале државе, и да је, као дипломатски претставник друге мале државе, био и лично заинтересован да му се створи могућност за евентуално унапређење за амбасадора.

Вател се на дугачко и на широко упушта у питање дипломатских привилегија и имунитета, у чему је такође био лично заинтересован. Вател у-

сваја начело екстериторијалности (ванобласности, како је то звао пок. Миленко Веснић) као правну фикцију којом се објашњују све дипломатске привилегије.

Ето у кратко анализано Вателово дело које га је учинило познатим широм целог правништва. Оно је пак развој оцењивано. Највише му оспоравају вредност католички писци због његових слободоумних идеја и схватања (sic Feller и браћа Michaud). Бентам га неповољно суди (Bentham, Principles of International Law. 1789). Булмеринк (Bulmerincq Völkerrecht oder internationales Recht. 1887) му признаје само тобожњи ауторитет. Вателу чак и његов коментатор Пинхиро-Фереира у својим примедбама упућује врло оштре критике. Други га пак пореде са Гроциусом. Истина се, као и обично, налази по среди, *in medias res veritas*.

Вателов се таленат не може поредити са Гроциусовом генијалношћу, али ипак ваља признати да је Вател имао великог утицаја на развој међународног права. Његово дело не треба посматрати *in abstracto*, него у вези са добом и околностима у којима је писао. Не треба заборавити да Вател сам вели у предговору да пише за владоце и за њихове претставнике. Светски човек, образован дух, Вател је, и поред својих званичних функција, остао слободоуман дух и слободан грађанин слободне Швајцарске. На своме положају Вател је могао да види колико је егоизма, неправде и суровости владало у политици његовога доба.

Његова књига није ни доктринално дело једнога Пуфендорфа или Волфа, нити полемичко дело једнога Седена или Бишкерхека, она је поли-

тички уџбеник, практична и позитивна енциклопедија за политичке људе. Ово објашњава, па и оправдава многе од његових добрих и рђавих особина. Његово је дело писано, као што рекосмо, у циљу да послужи владоцима, политичарима и дипломатама као вођ, као *vade mecum*. Неки су писци рекли да је његово дело само парафраза, репродукција, елегантнија и приступачнија, Волфовог учења. Главна позајмица коју је Вател учинио од Волфа јесте што и он од међународног права ствара нову, засебну дисциплину, одвојену од природног права у коју, поред философског елемента, он ставља и позитиван елемент. Вател признаје природно међународно право. Међународно право за њега није ништа друго него природно право примењено на народе. Стога се он издваја од Гроциуса, Хобса и Пуфендорфа, који више или мање мешају међународно са природним правом. Волф је први одделио те две науке.

Вател посвећује велики део свога дела питањима која немају везе са међународним правом. Ово приближује међународно право римском *ius gentium*-у, Вател посматра рат само као пролазан поремећај мира коме теже народи. Идеју друштва или заједнице као правне основе међународног права, нагађао је већ Сварез у 16 веку. Гроциус ју је преузео, а Волф је попео на ступањ појма *civitas maxima*, на ступањ правне државе народа. Вател признаје да постоји и да треба да постоји једно друштво, једна заједница народа, он чак поставља и један правни поредак за ту заједницу под видом политичке равнотеже.

Стил му је јасан и елегантан као што приличи писати за господу дипломате. Реченице су кратке, живе, добро конструисане. Он располаже великим богатством израза, док његов учитељ Волф пише као да се тиче геометриских образаца.

Вателова дефиниција међународног права није јасна, јер је њоме хтео да обухвати и позитивно и природно међународно право. Исто важи и за његове дефиниције државе, неутралности, итд. Његово је дело више шематично, него систематично. Он усваја Русовљеву теорију друштвеног уговора, *social contract*. Он поставља догму народне суверености, због чега га сматрају за претходника француске револуције. Вател је пак цео живот провео у служби једног апсолутистичког суверена. Он је присталица монархије, али умерене, не апсолутистичке. Вател није имао следбеника и није створио своју, нову школу. Он је само ишао за Волфовом доктрином. Његово дело има поглавито практичне вредности, његов је утицај био велики на практичном пољу. И без велике научне вредности Вател је дуго сачувао ореолу славе. Све до осамдесетих година прошлога века цитирају га упоредо са Гроциусом. 1838 Португалац Пинхенро-Фереира написао је прави уџбеник међународног права — испод Вателовог текста. Вател није био иноватор. Веран је ученик Волфов. Он је извршио *вулгаризацију* међународног права за једну — елиту.

7. ГЕОРГ-ФРИДРИХ ДЕ МАРТЕНС.

1756—1822.

Мартенс се родио у Хамбургу 22 фебруара 1756. За професора у Гетингену је постављен 1783, где је пре тога студирао права и докторирао. Неко је време практиковао у Вецлару, Ратисбону и Бечу, што је у њему развило позитивистичке тежње. Његова су предавања о међународном европском праву пожељела несумњив успех. Мартенс се нарочито одликовао својом научном методом и систематиком. Пред крај живота је напустио професуру и постао је државни саветник краљевине Вестфалије под владавином Жерома Бонапарте, затим претставник Хановеранске у Дијети Германске Конфедерације. Умро је 1822.

Мартенс је оставио многа дела. Између 1790 и 1801 издао је велику збирку међународних уговора, која је продужила да излази за његовог живота до 1820. После његове смрти наставио је да је издаје његов синовац Шарл де Мартенс. Доктринална су му дела: *Primae lineae iuris gentium Europaeorum practici* (1785); на немачком *Програм позитивної европскої међународної права и корист ове науке* (1787); недовршена *Скица јавної права главних европских држава* (1794), такође на немачком језику; *Versuch über Kapfer* (1795), Покушај, оглед о заплетењу; *Erzählungen merkwürdiger Rechtsfälle des neueren Europäischen Völkerrechts* (1800-

1802); *Дипломатски курс или преглед спољних односа европских сила* (1801); *Grundriss einer diplomatischen Geschichte der europäischen Staatshandel und Friedensschlüsse* (1807). За нас пак најважније његово дело јесте *Међународно право Европе* штампано 1788, које је једно од најпотпунијих дела о нашем праву тога доба. Протумачио га је, као и Ватела, и често и оштро прокритиковао, Португалац Пинхеиро-Фереира.

Противно Пуфендорфовой школи природног права, Мартенс одбацује ово право и даје међународном праву нову оријентацију. Његова се оригиналност састоји поглавито у увођењу историске методе у међународно право. Код Мартенса се испољава и јака позитивистичка црта.

Мартенс прво расправља једно претходно питање: како се уопште могла између држава да постави правна регула. Да би одговорио на ово питање, Мартенс пореди државе са индивидуама. За њега је природно право оно право које диктирају разум и општи интереси држава; позитивно пак право оно, на које су државе дале свој пристанак. Мартенс признаје да је природно право недовољно за државе које међу собом одржавају сталне трговачке и друге односе. Уговори су потпуне, перфектне међународне обавезе, јер они имају за крајњу санкцију рат. Обичаји по Мартенсовом мишљењу стварају само непотпуне обавезе. За њега не постоји универзално међународно позитивно право. Оно постоји само за Европу, јер оно претпоставља извесну једнакост у нивоу културе. Под његовим утицајем многи правни писци дају својим делима назив *европско* међународно право (sic Клибер,

Хефтер, Струп и други), што је вероватно утицало на Алвареза да пише о *американском* међународном праву. Међутим међународно право по нашем мишљењу има смисла само ако је, као и свако право, опште и универзално. Извесни обичаји могу бити више или искључиво континентални, али међународно право мора бити опште за све народе и све државе. У осталом од Мартенсовог је доба међународно право јако генерализовано, тако да би се могло рећи да се данас оно протеже на цело човечанство.

Своје дело о Европском међународном праву Мартенс дели у девет књига. Ево њихове кратке анализе. Прва је књига посвећена лицима и субјектима међународног права, то јест европским државама у опште. Ту писац расправља проблем суверености као критеријум државе. И сувише пак мало пажње поклања васалним и државама под протекторатом. О персоналним и реалним унијама и о савезним државама нема ни речи. Помиње само државни савез (конфедерације). Мартенс марљиво набраја све европске државе које спадају у његово *евројско* међународно право.

Питање како државе стичу позитивна права је предмет друге књиге. Он ту дефинише окупацију и територију, прибрежно море, чија се ширина пружа према домаку топова, прескрипцију, итд. Мартенс забрањује хришћанским народима да заузимају земљишта која већ припадају дивљачким народима против воље њихове, ма да то у пракси често бива. Он не признаје да у међународном праву може бити прескрипције, застарелости. У истој књизи Мартенс говори и о међународним уговорима и

расправља питање када они ступају на снагу. Чим су потписани, вели Мартенс. Ратификација само потврђује већ постојећи уговор. Њен је циљ, по Мартенсовом мишљењу, да само проконтролише да ли пуномоћник, мандатор, није прешао своје пуномоћје. Мартенс овде примењује на међународне уговоре правила грађанског права о важности аката закључених посредством мандатора. Међународни пак уговори ступају у важност тек по ратификацији уставом надлежних органа. Ако једна уговорна страна одбије да уговор ратификује, овај пада као да никада није ни постојао. Мартенс често говори о *перфектним* и *имперфектним* облигацијама, али нигде не каже које су једне, а које друге, нигде их не набраја. За перманентне уговоре вели да не важе вечито, јер једна генерација не може да обавезе следећа поколења, што је нетачно. За оно што он тиме жели да постигне постоји клаузула *rebus sic stantibus*.

Трећа и четврта књига су посвећене сувереним правима државе, интерним (књига трећа) и спољним (књига четврта). У интерна права спада територија као основни елемент државе. Из њене суверености потиче право да држава усвоји устав и државно уређење које жели, јер су то питања интерног права. Обавезу, коју би једна суверена држава узела према другој држави, да неће мењати свој устав, сматрају многи писци за неважећу, јер се односи на отуђивање једног права које се не може отуђити. У случају грађанског рата Мартенс признаје право интервенисања, чак и оружјем, на страни потлаченог или правичног. По њему државе немају права да суде о легалности нове владе по-

сле револуције, као ни о легалности власти која се отцепила и прогласила аутономном. Мартенс затим испитује право сваке државе да регулише положај лица која станују на њеној територији, били они странци или њени држављани. Он признаје свакој сувереној држави право да забрани странцима приступ на њену територију. Странци су потчињени законима земље у којој се налазе. И он сматра да независна држава није принуђена да врши екстрадицију злочинаца.

У четвртој је књизи реч о основним правима државе на безбедност, независност, једнакост и на узајамне односе и трговање. Право на увећање територије и снаге Мартенс ограничава политичком равнотежом. Право на односе може се схватити шире или уже: као право уопште на односе између држава, трговачке, дипломатске, интелектуалне, итд. или уже односе, као право на трговање и размену добара. У овој књизи говори само о овим последњима, а о првима расправља доцније у књизи шестој. Мартенс се овде упушта у дуга излагања о међународно-правном положају конзула и о њиховим функцијама. За њих вели да не оличавају своју државу и да њихова реч ову не везује као реч дипломатских агената.

Пета, шеста и седма књига су посвећене дипломатским односима. Ту он расправља о томе ко може да шаље дипломатске претставнике, о положају и правима владалаца и њихових претставника, о екстериторијалности, итд.

Књига осма се бави санкцијама међународних обавеза: репресалијама и реторзијама, о рату и његовим законима, о правима и дужностима неутра-

лаца, о блокади, која треба да буде ефективна, итд.

Девета и последња књига је врло кратка. Њено би питање требало пре да дође после књиге друге о стицању позитивних права, јер она говори о гашењу стечених права, окупацијом, уговорима и употребом. Примитивна и апсолутна права се не губе, осим нестанком државе, али се држава може делимично на њих да одрекне у корист друге државе.

Мартенсу се може замерити што не изучава са међународног гледишта добра и ствари, права државе на територију, режим мора, река, бродова. Он о њима говори погрешно поводом окупације.

Идући и сувише за својим позитивистичким тенденцијама, Мартенс није у довољној мери излучио међународну праксу, по којој би критички проценио постојеће међународно-правне институције. По њему само позитивно право ствара потпуне обавезе. Кодификацију међународног позитивног права Европе Мартенс сматра химером, као и успостављење вечитог мира. Мартенс је веома кратак о арбитражи. Противно англо-саксонском схватању он не придаје много вере моралној санкцији међународног права која долази од јавног мишљења. Међународне обавезе по његовом мишљењу налазе озбиљну санкцију и гаранцију у интересу држава да их све државе поштују, дакле у некој врсти реципрочности интереса.

Мартенсово дело није без мана. У њему има и противуречности и празнина. Он показује велику ерудицију и дубоко познавање међународног права, ма да претерује са својим позитивизмом.

Стил му је концизан, језгровит и читак. Ако није генијалан мислилац, Мартенс је одличан методичар, а то објашњава велики успех који је његово дело од самог почетка имало.

САДРЖАЈ

САДРЖАЈ

Предговор	5
Увод. — Кратак преглед историје међународно- правних односа	11
I Период. — Међународно-правни односи до Вестфалског мира 1648	14
II Период. — Међународно-правни односи од Вестфалског мира до Бечког Конгреса 1815 год.	20
III Период. — Међународно-правни односи од Бечког Кон- греса до оснивања Лиге Народа 1919 године.	24
 Глава I. — Пре-гроцијевци.	
1. Франсоа Вигорија	48
2. Доминико Сото	49
3. Франсоа Сварез	50
4. Алберик Гептилис	56
Глава II. — Хуго Гроциус	67
 Глава III. — Пост-гроцијевци.	
1. Џон Сакден	79
2. Ричард Зуч	81
3. Самуело Пуфендорф	88
4. Корнелиус Бинкертек	92
5. Христијан-Фридрих Фон-Волаф	96
6. Емер де Вател	103
7. Георг-Фридрих де Мартене	116
 Садржај	 128